

Lunds Universitet

Historiska institutionen

HISK 37

Seminarieledare: Helén Persson

Handledare Joachim Östlund

Uppsattsseminarium: 2020-06-05

Kristna slavar och synen på de andra

En komparativ analys av europeiska fångenskapsberättelser
i Nordafrika under det långa 1700-talet

Göran Tornée

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	4
2	Syfte och frågeställningar.....	5
3	Avgränsningar.....	5
4	Källmaterial.....	6
4.1	Männen bakom källorna	6
4.2	Fångenskapsberättelser	7
4.2.1	Vilka gav ut texterna?.....	9
5	Teoretiskt ramverk.....	9
5.1	Orientalism enligt Said	10
5.2	Den ambivalenta orientalismen enligt Colley	11
	Metod.....	14
6	14	
7	Forskningsläge.....	16
8	Den historiska kontexten.....	18
8.1	Muslimska expansionen	18
8.2	Handel och kapningar.....	19
8.3	Den internationella kontexten	21
8.4	Den nationella kontexten.....	22
9	Vilka var <i>vī</i> ?.....	23
9.1	Kategorisering.....	24
10	Religioner och samhälle	27
10.1	Hur orientalismen kunde ta sig uttryck enligt Said	28
10.2	Synen på muslimer	28
10.3	Islam	30
10.4	Katolicismen	32
10.5	Offerkulten	33
10.6	Tvillingrädslan.....	34
10.7	Judarna i Nordafrika	35
10.8	Sultanen och rättsskipning	36
11	Delsammanfattning och komparativ analys av religioner och samhälle	38
11.1	Pellow	38
11.2	Berg	39
11.3	Brisson	39
12	Konvertiter.....	40
12.1	Var konverteringen frivillig?	41

12.2	Varför konverterade man?	43
13	Delsammanfattning och komparativ analys av konvertiter	45
13.1	Pellow	45
13.2	Berg	45
13.3	Brisson	46
14	Muslimska kvinnor och genus	46
14.1	Muslimska kvinnan och religion	47
14.2	Kvinnan och äktenskapet	48
15	Delsammanfattning och Komparativ analys av Kvinnor och genus	50
15.1	Pellow	50
15.2	Berg	51
15.3	Brisson	51
16	Avslutande diskussion	52
	Käll- och litteraturförteckning	55
	Litteratur.....	55
	Internet.....	56
	Tryckta källor.....	56

1 Inledning

Vi hunno äntligen höjden av Chartagena den 23 augusti då vi om morgonen vid solens uppgång blevo varse en turkisk galär rätt akter om vårt fartyg, som medelst ett häftigt roende med 20 par åror skyndade sig att hinna oss emedan det till vår olycka ej var den ringaste vind utan alldeles stilla lugn, så att vi ej på något sätt kunde komma undan.¹

Så skriver Marcus Berg, skeppare på båten Mercurius från Stockholm, om hur det gick till när de var på väg att bli bordade av Korsarer i Medelhavet år 1754. Han och den 10 man stora besättningen blev sedan förda till Marocko och blev som han skriver satta i ett barbariskt slaveri. Berg tillbringade drygt två år som ofri innan han blev friköpt av kronan. Detta var ett öde han delade med hundra tusentals andra kristna europeer under 1600 och 1700 – talet. De var under en lång tid del av det muslimska samhället i Nordafrika men med europeiska värderingar. Mitt intresse är hur de upplevde islam, muslimer och samhället med sina ögon. Dessa områden bryter jag sedan ner i mindre delområden. Det var en helt annan kultursfär de mötte. Det var en turbulent period i Europas historia. Maktbalanser försköts mellan stormakterna. Jag är intresserad av om synen förändrades, och hur detta kommer till uttryck hos individer som kom i kläm i denna maktkonflikt. De berättelser de skrev vid hemkomsten riktade sig till en hemmapublik och anknyter därmed till de allmänna värderingar som rådde. Sedan en tid tillbaka har forskare debatterat hur diskursen på staterna i Nordafrika såg ut under denna tidsperiod. Nordafrika knöts i sammanhanget till orientalismen och därmed till en rad föreställningar. Denna föreställning skiftade beroende på vem betraktaren var och under vilken tidsperiod. Jag har studerat tre olika källor från tre olika nationer. Dessa är tre fångenskapsberättelser från en svensk, en engelsman och en fransman. Den första källan, engelsmannen Thomas Pellow hamnade i fångenskap 1718. Tidsspannet från den första till den sista fångenskapen som var fransmannen Pierre-Raymond de Brisson är 75 år. Den tredje källan är Marcus Berg från vilket ett citat i ingressen är hämtat.

---

¹ Berg, Marcus, *Beskrifning öfwer barbariska slafweriet uti kejsardömet Fez och Marocco i korthet författad af Marcus Berg, som tillika med många andra christna det samma utstådt tvenne år och siu dagar, och derifrån blifwit utlöst tillika med åtta stycken andra swenska den 30 augusti 1756*. Tryckt hos Lor.Ludv.Grefing, (Stockholm 1757).

2 Syfte och frågeställningar

Mitt huvudsakliga syfte är att undersöka vilken bild av muslimer och islam och dess samhälle som förmedlades av kristna ofria i Nordafrika under 1700-talet och om bilden förändrades över tiden. Jag berör i undersökningen av samhället bland annat faktorer som makt, religion, etnicitet och genus. Jag bygger min undersökning på tre fångenskapsberättelser från Storbritannien, Sverige och Frankrike, utgivna åren 1740, 1757 och 1798. Finns det en tydlig brytpunkt före och efter två för regionen betydande krig? Spelar det någon roll att författarna har olika kulturell bakgrund? Jag är speciellt intresserad av om man kan se förändringar på framställningarna av källorna före och efter det globala sjuårskriget 1756-1763 och det rysk-turkiska kriget 1768-1774. Krigens utgång innebar att europeiska bedömare uppfattade att dåtidens muslimska stormakt, Osmanska riket (som kontrollerade Nordafrika), försvagades, därav det stora tidsspännet mellan källorna. Mitt sekundära syfte är att undersöka hur två teorier med delvis kontrasterande syn överensstämmer med bilden som förmedlas av mina källor. Den ena har sin grund i Edward W Said den andra i Linda Colley. För att kunna pröva teorierna kommer jag även göra en kategorisering av källorna i en analys. Var de enligt dem själva en homogen grupp?

- Hur framställs islam, samhället och dess utövare i källmaterialet?
- Vilken av mina använda teorier är mest applicerbar på källmaterialet?

3 Avgränsningar

Mitt källmaterial består av tre fångenskapsberättelser skrivna under 1700-talet. De är skrivna av tre personer med olika bakgrund från tre olika länder. Jag är medveten om att utfallet av undersökningen hade kunnat bli annorlunda med ett annat urval av källor. Jag har valt två (Edward W Said och Linda Colley) teoretiska ansatser vilka jag använder i min komparativa analys. Min kunskap i franska inte är tillräckligt god har jag använt översättningar av den franska källan. Jag har läst den svenska översättningen men valt att använda en engelsk översättning till citat. För den svenska berättelsen har jag använt en upplaga utgiven av Erik Gamby.² Denna följer helt originalets ortografi och interpunktion, dock ändras frakturerna ”W” mot det i antikvastil brukliga ”v”, samt att stora bokstäver lämpats efter nutida

---

² Marcus Berg, Beskrifning öfver BARBARISKA SLAFVERIET uti kejsaredömet Fez och Marocco, utgiven av Eric Gamby, Bokgillettsförlag,(Uppsala, 1961).

språkbruk. I en del fall har interpunktionen kompletterats. Jag har vid citatanvändande jämfört med originalversionen. Anledningen till mitt urval av källor efter mycket forskande kan ifrågasättas. Jag har valt den svenska källa som är mest utförlig. Jag har sedan valt en källa under första hälften av 1700-talet för att kunna jämföra med en senare källa under slutet av 1700-talet. Detta för att försöka se om det finns en skillnad i synen över tiden och göra en komparativ analys. Jag har valt källor från två olika stormakter. Fångenskapsberättelserna måste läsas i en vidare kontext och sättas in i sitt globala och europiska maktperspektiv. Detta maktförhållande var föränderligt över tiden och påverkade därmed både synen på ofriheten och synen på det samhälle man mötte. Jag sökte länge efter en källa från ett katolskt land och fann via bibliotekarie Jenny Hallström till slut en lämplig källa. En stormakt präglad av den katolska kyrkan och dess religion har stor betydelse ur ett komparativt perspektiv till de protestantiska källorna. Det kan finnas skillnader som framträder på grund av trosuppfattningen och den prägel den fört med sig. Urvalet är dock begränsat och man kan ifrågasätta huruvida det är representativt. Källornas bakgrund, utbildning, uppväxt och personlighet kan få stor betydelse för resultatet i analysen. Berg och Pellow är fångna på samma ställe men under olika tidsperioder. Brisson är dock fången mestadels i subsahariska Afrika vilket kan påverka resultatet. Med ett större urval hade analysen sannolikt blivit tydligare. Det kan finnas felaktigheter och överdrifter i källorna men även dessa kan vara av intresse i analysen. Mitt syfte är att analysera texterna. Jag kommer vid vissa tillfällen dock resonera om trovärdigheten i källorna

4 Källmaterial

I det följande kapitlet tar jag upp författarna till de tre fångenskapsberättelserna som jag valt som källor. Omständigheterna kring författandet och publiceringen av dessa böcker är komplicerade och behöver diskuteras och ventileras ur ett källkritiskt perspektiv. För att förstå texterna och dess tillkomst behöver vi kunskap om såväl författare som publicisterna.

4.1 Männen bakom källorna

Thomas Pellow föddes 1704 utanför Cornwall i Storbritannien. Vid 11 års ålder fick han följa med sin farbror som var skeppare med en besättning av fem man på en båt som kapades i Biscayabukten 1716. De blev alla förda till Marocko som fångar. Pellow var en av de som blev handplockade av sultanen till att vara palatsslav. Pellow spenderade 23 år i Marocko. Han konverterade i ung ålder och var därför per definition inte ofri längre. Enligt hans text kände han sig dock som ofri under hela vistelsen. Han gifte sig och fick två barn, men hela

hans familj dog i sjukdom. Han gjorde karriär inom armén och var befälhavare över en stor trupp huvudsakligen bestående av konvertiter. Mycket av hans berättelse kretsar kring de många uppdragen inom armén. Under hans tid dog sultanen Moulay Ismail och landet blev oroligare med många krig. Pellows lojalitet mot de följande härskare varierade. Vid 34 års ålder flydde han krigen och kom så småningom hem till Storbritannien 1738. Han gav ut en omfattande berättelse om sina upplevelser³. Enligt uppgifter hade han svårt att assimilera sig i engelska samhället.⁴

Marcus Berg var skeppare på båten Mercurius från Stockholm. Han och den 10 man stora besättningen blev bordade av korsarer 1754 på Medelhavet. De blev förda till Marocko och arbetade i fångenskap. De bodde under nätterna i ett fängelse kallat Knuten, som låstes, men fångarna fick röra sig fritt under dagarna då de ej arbetade. Berg tillbringade drygt två år i fångenskap innan han blev friköpt av kronan 1756. Hans fru försörjde sig på ett litet hemman på Djurgården under hans resor. Vid hemkomsten hade hon avlidit och han tog själv hand om sin dotter innan han gifte om sig. Han gav 1757 ut en berättelse om sina upplevelser.

Pierre- Raymond de Brisson föddes i Moissac i Frankrike 1745 och var fransk officer av lägre rang. Fartyget han reste med gick på grund utanför Senegals kust 1785. Han var fången under 14 månader och fick arbeta med muslimer boendes i Saharas öken. Han lyckades få hjälp med att ta sig till Marocko 1786 och undslapp fångenskapen. Enligt uppgifter fortsatte han arbeta i fransk tjänst i regionen. Han gav 1789 ut sin berättelse⁵. Han dog 1820.

4.2 Fångenskapsberättelser

Fångenskapsberättelser är unikt källmaterial. I Storbritannien gavs ett 20-tal mer omfattande berättelser ut under 1600- och 1700-talet. I Sverige är Bergs bok den mest omfattande och unik i sitt slag. I katolska länder, där medborgare i större utsträckning blev utsatta för kapningar och blev ofria, finns det relativt många berättelser. I de katolska länderna som Spanien, Portugal, Frankrike samt italienska stadsstater som var arvsfienden till det muslimska Osmanska riket är min uppfattning att texterna kan påverkats mer av utomstående redaktörer och censorer. De hade sannolikt en större politisk sprängkraft där. Vi har inte tillgång till något originalmanuskript så vi vet ej i vilken utsträckning de har påverkats. I

---

³ Thomas Pellow, *The history of the long captivity and adventures of Thomas Pellow in south barbery*, R. Goadby and W.Owen, Temple-Bar, (London 1740).

⁴ Linda Colley. *Captives, Britain, Empire and the world 1600-1850*, (London 2003). S.96.

⁵ Pierre-Raymond de Brisson, *An account of the shipwreck and captivity of Mr De Brisson, with a description of the desarts of Africa, from Senegal to Morocco*. C. Forster, (London 1789).

Sverige är Bergs bok skriven före den stora tryckfrihetsförordningen som antogs 1766. Censorn vid denna tid var Niclas von Oelreich⁶. Under 1700-talets upplysningstid blev reseberättelser populära. Det fanns ett stort intresse från allmänheten att få inblick i det okända. Fångenskapsberättelser tangerar reseberättelser, men till skillnad från reseberättelserna är de ofta skrivna av ”vanliga” människor som levde i de främmande kulturerna. Man kan därför tillskriva dem ett väsentligt högre etnografiskt värde. De följer oftast samma upplägg. Jochim Östlund menar att berättelserna har en liknande disposition: hur personerna tillfångatas, hur de hanterar utmaningarna och lidande samt slutligen hur de flyr.⁷

Mina källor har olika längd på sin fångenskap. Berg var fången två år, Brisson 14 månader och Pellow 23 år. Alla tre gav ut sina berättelser strax efter hemkomsten. Ingen av dem har sannolikt haft möjlighet att löpande göra anteckningar. Det torde vara lättare att kronologi och detaljer blir riktiga i Bergs och Brissons böcker än Pellow. Dokumentationen kring Berg och Pellow är väsentligt bättre än om Brisson. De förstnämnda källorna har fler forskare penetrerat och diskuterat, exempelvis Colley, Östlund och Nabil Matar. Brisson har varit svår att hitta forskning kring. Såväl hans källa som person finns det få uppgifter om. Denna analys kan var den första där Brisson förekommer. Fångenskapsberättelser generellt har kritiserats för att vara fabler och innehålla lögner och överdrifter. Detta kan inte uteslutas. Man ska dock ha i medvetande att dessa till skillnad från reseberättelser är förstahandskällor av människor som levde i samhällena. Sanningshalten i Pellow's berättelse har i England tidvis varit ifrågasatt. Colley motsätter sig detta och visar på mängder av fakta som bara finns tillgängliga i Pellow's bok, vilka är oförvitliga. Hon anser att både Pellow's bok och andra fångenskapsberättelser vid en noggrann textanalys innehåller mycket kunskap av värde.⁸ De kulturella insikter och kollisioner de förmedlar är unika. Det är tre författares urval av text som utgör mina källor. Det är deras prioriteringar av innehåll. De har sannolikt utelämnat delar som är mindre smickrande för dem själva. Två av dem blev hjälpta att återvända. Givetvis innehåller därför texterna en viss underdånighet och tacksamhet för detta. Det märks inte minst i Bergs berättelse. Religionen och den nationella överheten hade stor betydelse i samhällena. Det tar sig uttryck på flera sätt. I Bergs berättelse hyllar han dåvarande kungen

---

⁶ www.riksarkivet.se/censur

⁷ Östlund (2014) s.298.

⁸ Colley. Captives, Britain, Empire and the world 1600-1850. (London 2003) S.97.

Adolf Fredrik och hans gemål Lovisa Ulrika som han också fick träffa vid hemkomsten. Pellow hyllar även han kungamakten och kyrkan.

4.2.1 Vilka gav ut texterna?

Texterna gavs ut av förlag med kommersiella ambitioner. Det kan inte uteslutas att de nyanserades för att tilltala en publik. Förläggarna var vid tiden mycket respektabla företag. Lorenz L Grefing som gav ut Bergs berättelse var ett av de förnämsta förlagen vid tiden och gav bland annat ut Kajsa Wargs kokbok *Hjelpreda i hushållningen för unga fruentimber*, 1755. Även W.Owen på Fleet street nära Temple- Bar i London som gav ut Pellow's berättelse var en välrenommerad förläggare av kartor och historiska verk. Han gav ut flera verk i samma genre men även Frankrikes nya historia 1760 och en konst och vetenskaps atlas ”with his majesty's Royal Licence and protection”. Hans verksamhet var omfattande. Den svenska översättningen från franska av Brissons berättelse som kom ut året efter originalet år 1790, gavs ut av Johan Christopher Holberg (1743-1810). Han var en politisk intresserad förläggare och gav ut mycket fransk litteratur. Han gav även ut tidningarna Stockholms-posten och Extra-posten vilka han var medgrundare till. Anledningen till att nämna förläggarna är att visa att böckerna under sin samtid tillskrevs ett stort kvalitativt läsvärde.

5 Teoretiskt ramverk

För att närma mig mitt källmaterial har jag inspirerats av två forskare som förespråkar två olika teorier eller perspektiv på hur kontakten mellan Europa och den så kallade orienten skall förstås. De har delvis olika syn på hur man kan uppfatta de kontakter och kulturmöten som utspelar sig i medelhavsområdet under den aktuella tidsperioden. I min analys prövar jag hållbarheten och överensstämmandet av respektive teori. De teoretiska utgångspunkterna är Edward W Sids Orientalism⁹ och Linda Colleys forskning¹⁰. Colley och Said har delvis en kontrasterande åsikt på den allmänna synen på orienten vid tiden för mina källor vilket ger en ytterligare dimension för denna uppsats. Här avser jag att pröva båda teorierna mot mina källor. Sids verk har vunnit ett enormt genomslag i forskningsvärlden. Hans teorier har använts i mängder av analyser. Linda Colley är inte lika uppmärksamman utanför den mer snäva krets som fokuserar på fångenskap av engelsmän under 1600-1800 tal. Colley är en av

---

⁹ Edward W. Said, *Orientalism*, Ordfront, Stocholm, 2016.

¹⁰ Linda Colley, *Brittain and islam, 1600-1800. Different perspectives on difference*, The Yale Review, 88:4, (October 2000). & Linda Colley. *Captives, Britain, Empire and the world 1600-1850*,(London,2003).

dem som önskat revidera delar av Saids teorier för Nordafrika. Detta har hon rönt stor uppmärksamhet för.

5.1 Orientalism enligt Said

När den palestinsk-amerikanske Edward W Said gav ut *Orientalism* 1978 ansågs den vara ett banbrytande verk. Han gjorde en tydlig koppling med postkolonialistiska imperialismen och kulturuppfattningen av Orienten. Said hävdar att européernas intresse för Orienten var politiskt, men att det var kulturen som skapade detta intresse och att det tillsammans med krassa politiska, ekonomiska och militära bevekelsegrunder på ett dynamiskt sätt medverkade till att göra Orienten till den varierande och komplicerade region och det område han kallar orientalism¹¹. Teorin bygger inte bara på att världen utgjordes av två ojämlika hälften i Orienten (Öst) och Occidenten (Väst) utan den befäste och vidareutvecklade detta faktum genom vetenskapliga upptäckter, landskapsbeskrivningar och sociologiska beskrivningar. Själva orientalismen *är* snarare än en vilja att manipulera i dess beskrivning. Said beskriver fyra element som var representativa i sjuttonhundratalets tänkande och som orientalismen är beroende av, dessa är expansion, historisk konfrontation, välvillig förståelse och klassificering. Det sistnämnda elementet innebär bland annat att man klassificerar människor och tillskriver dem egenskaper. Orientalismen i sig är en diskurs som lever ett eget liv utanför den direkta politiska makten. Said själv uttrycker det enligt följande;

Det stämmer kanske att de flesta försök att ge kulturen politisk skit under naglarna har varit alltför rått bildstormande; det kanske också är så att den sociala tolkningen av litteraturen inom mitt eget område inte har hållit jämna steg med de väldiga tekniska framstegen på den detaljerade textanalysens område.¹²

Said uttrycker att Orienten beskrevs genom ställföreträdandet vilket kan liknas vid stereotyper. Han anser att mänskligheten hos alla stora tänkare under orientalismen beskrevs i kollektiv eller i abstrakta generella former. Processen är inte additiv eller kumulativ utan en selektiv process som utplånar och har kvar en del som skapar en konsensus. Said anser att även 1800-tals historiker som Ranke föll in i ett bekräftande av orientalism. Han anser att ett samhälle och dess kultur måste förstås utifrån hur det uttrycks litterärt. Ytterst menar Said att det var denna syn som låg till grunden för att senare kunna kolonialisera orienten. Han menar att det utvecklades en syn, att det finns västerlänningar och det finns orientaler. De senare måste domineras, vilket vanligtvis betyder att deras land måste ockuperas och deras tillgångar

---

¹¹ Said (2016) s. 77.

¹² Said (2016) s.79.

ställas till någon västerländsk stormakts förfogande.¹³ Teserna om Orientens efterblivenhet och degeneration var enligt Said lätta att vid ingången av 1800-talet kombinera med rasbiologin. Orientalismen förutsatte också ett oföränderligt samhälle som var helt annorlunda än Väst och att det fanns en tröghet och en ovilja att förändras till skillnad från Väst. Hans resonemang bygger på förekomsten av dikotomier. Det finns alltid motsatsförhållanden mellan *vi* och *dem*, där väst tillskrivs de positiva egenskaperna i förhållande till öst. Om Öst tillskrivs stagnation så tillskrivs Väst framsteg osv. Det skapas en doktrin mellan Öst och Väst där Orienten är den svagare parten. Det är språket som spelar den ledande rollen i Suids teori.

Det sammanför motsatser och kallar dem ”naturliga”, det framställer mänskliga typer med vetenskapliga idiom och metodologiska termer, det kallar föremål som det själv har framställt för verklighet och använder dem som referenser. Diskursen är ett mystiskt språk, det vill säga, den kan inte bli annat än systematiskt¹⁴.

Said anser att en diskurs inte är något som man har som ändamål men blir en otvivelaktig konsekvens. Han menar att orientalismen växte fram under 1700-talets andra hälft och att Orientalismens världsomspännande hegemoni var en förutsättning för den västeuropeiska imperialismen. Han anser att orientalismen genomsyrar mycket av även dagens debatt.

Said tar upp att det både finns en *latent Orientalism*¹⁵ och en *manifest Orientalism*. Den latent till skillnad från den manifesta är en omedveten inställning, men samtidigt en säkerhet om vad Orienten är. Den manifesta Orientalismen är de klart formulerade, de skrivna synpunkterna om historia, litteratur, sociologi osv. De två är samstämmiga och får sin kraft i varandra.

5.2 Den ambivalenta orientalismen enligt Colley

En av kritikerna, Linda Colley anser att det finns mycket i Suids Orientalism som är korrekt men att han smickrar Storbritannien och övriga Västeuropa med ett styrkeförhållande de inte besatt under 1700-talet. Hon visar en målning från en bok av John Ogilby från 1670 som visar en svart man sittande på en tron. Det står en turbanklädd man och väntar på order. Det som idag är uppseendeväckande är att han håller en slav i bojor, en vit västeuropé. Vad hon försöker visa är att detta var en samtida bild och man skall se den i en samtida kontext. Osmanska rikets yttersta utpost i form av Barbareskstaterna och dess kapningar och

---

¹³ Said (2016) s 107.

¹⁴ Said (2016) s. 471.

¹⁵ Said (2016) s. 323

tillfångatagandet av tusentals sjömän skapade en självbild av förhållandet mellan Västeuropa och Barbaresktaterna som inte överensstämmer med Suids teori.

The frontispiece John Ogilby, Africa 1670

Hon menar att det i Västeuropa funnits en ”tvillingfruktan”¹⁶. En fruktan för islam som rivaliserande religion mot kristendomen och en fruktan för muslimsk militärisk expansion i Europa. Hon poängterar att det fanns en ambivalens och motstridiga föreställningar om Osmanska Riket och Barbaresktaterna. Det Osmanska riket var starkt ända in på 1700-talet. De återerövrade Belgrad 1739 och det var först under det rysk-turkiska kriget 1768-1774 som de substantiellt förlorade makt. Ett exempel på Storbritanniens stora förtroende för ”turkar” påvisar hon med att George I befordrade två tillfångatagna turkar till höga officerare 1714.

---

¹⁶ Linda Colley. *Brittain and islam, 1600-1800. Different perspectives on difference*, The Yale Review, 88:4, (October 2000).

Den ökade kontakt med Nordafrika som fångenskapen av engelska medborgare ledde till gav upphov till ökad kunskap om Nordafrika och islam. Det tog bland annat sig uttryck i en översättning av koranen 1734. Det innebar också att England blev förödmjukade och fick betala stora summor pengar för att få hem medborgare. Dessa medel insamlades huvudsakligen genom ett samarbete mellan kyrka och stat. Över ett halvt sekel med start 1660 gjordes fem rikstäckande kampanjer där 12 000 kopior av kungliga välgörenhetsbrev utfärdades. Man samlade in pengar i kyrkan eller knackade dörr. Det gjordes också enskilda initiativ av fångars hustrur och familj. Kunskap om fångenskapen i Nordafrika och de muslimska staternas styrka blev stor. Detta ledde enligt Colley till ett land i försvarsställning och en rädsla i Västeuropa. Speciellt i Storbritannien fanns det en heterogen och komplex bild av Barbaresktaterna. Även fångenskapsberättelserna som i England uppgår till ca 20 stycken utförliga berättelser gav en heterogen syn av Nordafrika och muslimer. De är alla skrivna i en situation av utsatthet av människor med mindre utbildning. De utgjorde en speciell källa till kunskap. De skapade en berättelse inte bara om *de andra* utan många innehöll en mer mångfacetterad och resonerande information. Alla var inte heller entydigt negativa i sina berättelser. Politiskt fanns det under perioden en antagonism mellan protestantism och katolicism vilket tog sig olika uttryck. Storbritannien var i början av 1700-talet allierad med Alger och Marocko i försvaret av Gibraltar mot Spanien. Denna antagonism tog sig också uttryck hur man såg på islam och katoliker. Generellt hade protestanter en mindre negativ syn på islam än katoliker under denna tid. Politiskt och militärt ägnade Storbritannien stor kraft till regionen. Fram till 1750 hade de fler trupper i Gibraltar och Minorca än i Nordamerika. Dessa trupper var i behov av stöd och proviant från Osmanska riket. Colley menar att med bakgrund av detta kunde inte Storbritannien ha en överlägsen syn på Barbaresktaterna och islam som skulle transformeras till en imperialism i Nordafrika. Åtminstone till mitten av 1700 talet var enligt Colley Osmanska riket en starkare part.

“Until the mid-1700s at least, Ottoman Turkey was a more formidable and in many ways a more sophisticated state than Britain.”¹⁷ Hon menar att ingen såg in i framtiden. Det fanns ingen anledning från någon i samtiden att tvivla på att Osmanska riket och Barbaresktaterna inte skulle behålla sin styrkeposition. Även när nedgången börjat för dem så spelade minnet av dem som en stormakt en stor roll. Colley menar också att Said själv indirekt ägnar sig åt den generalisering han kritiserar. Han menar att Orientalismen innebar att alla muslimer tillskrevs egenskaper utan att individen och det individuella respekterades.” Som tankesystem

---

¹⁷ Colley (2003) s. 18.

kring Orienten höjde den sig alltid från den enskilda mänskliga detaljen till en allmän tanke bortom det mänskliga.”¹⁸ Genom att säga att Västerlandet hade en gemensam hegemoni begår han samma misstag själv. Det fanns olika upplevelser och olika syn från de som upplevde Nordafrika menar Colley.

Jag har två frågeställningar som jag skall undersöka.

Den första frågeställningen är källornas syn på islam, muslimer och samhället. Det skiljer 75 år mellan den första källan Thomas Pellow och den tidsmässigt sista M. de Brisson. Det är av vikt att komma ihåg längden på fångenskapen. Marcus Berg är i fångenskap i ca två år och Brisson är i fångenskap 14 månader medan Thomas Pellow lever i samhället i 23 år. Den sistnämnda konverterar och blir i större utsträckning en mer integrerad del av samhället även om han benämner sig själv som ofri.

Till fråga två kommer jag använda teorin ur Saids Orientalism samt huvudsakligen Colleys *Captives, Britain, Empire and the world 1600-1850* för att se om deras delvis motstridiga teorier stämmer överens med mina källors utsagor. Jag kommer undersöka om det fanns en enhetlig västerländsk hegemoni i synen på orienten (Said) eller om det rörde sig om en mer ambivalent syn (Colley). Särskild vikt kommer att läggas vid en eventuell förändring över tid.

6 Metod

Jag har genomfört en kvalitativ komparativ textanalys inspirerad av både ett hermeneutiskt anslag och ett diskursivt. Jag genomför löpande en textanalys uppdelat på tre huvudteman av mina källor och avslutar varje tema med en komparativ analys och sammanfattning. För att kunna pröva teorierna genomför jag även en analys av huruvida man kan kategorisera källorna som en homogen grupp. Schleiermacher är förknippad med den hermeneutiska cirkeln eller spiralen.” I den första fasen uttolkas texten som helhet utifrån textens detaljer, i den andra studeras detaljerna utifrån uttolkningen av texten som helhet”.¹⁹ Hermeneutik anser det nödvändigt att det finns ett samspel mellan forskaren och den text som analyseras. Det finns mängder av variationer och förgreningar inom hermeneutiken. En av dess fäder var Willhelm Dilthey. I min analys av källorna finns tre mikrohistorier som måste sättas i ett samtida sammanhang såväl nationellt som globalt. Texternas helhet och beståndsdelar sätts i ett sammanhang. Det behövs en kontext för att tolka texterna men ur texterna kommer även

---

¹⁸ Said (2016) s. 183.

¹⁹ Maria Sjöberg. *Metod. Guide för historiska studier*. Martin Gustavsson & Yvonne Svanström red. (Lund 2018).

en kontext. I textanalysen tolkar jag texterna och vad som ligger bakom orden exempelvis i form av ironi, moraliserande, vilka begrepp som används och hur de skall förstås. Det är viktigt att avkoda texten och förstå i vilket sammanhang det förekommer värdeladdade känslouttryck samt varför de vinklar och sätter sig till doms och har värderande uttryck och ord. En av mina frågor rör teoriernas applicerbarhet på källorna har jag även ett diskursivt anslag. Jag har i min analys letat efter diskursiva formationer som en regelbundenhet i spridda utsagor som passar in på respektive teori. Exempel på detta är att Saids teori utgår från diskursiva dikotomier, att det finns en västerländsk hegemoni som beskrivits i teoriavsnittet.

I slutet av varje tema i analysen redovisar jag mina resultat i en delsammanfattning och komparativ analys. I den komparativa analysen söker jag både efter likheter och skillnader.” I en fruktbar jämförelse finns det gemensamma drag mellan de områden som undersöks, men också skillnader. Jämförelsen kan blottlägga variationerna i de lokala förutsättningarna samtidigt som resultaten säger något om större helheter.”²⁰ För att kunna använda en komparativ metod krävs en tydlig frågeställning. Eftersom analysen rör individer är det viktigt att hålla sig neutral till individernas texter och göra en objektiv tolkning. Det är också av vikt att jämförelsen sker på ett korrekt sätt och att jämförelserna är adekvata.

I vissa fall finns redan i min analys en anknytning till teorin. Jag har valt att följa källorna i princip kronologiskt efter åldern på källan. Vissa företeelser behandlas mer utförligt av vissa källor. Det behöver inte alltid innebära att diskursen blir tydligare. Jag har under varje tema i förekommande fall valt ett antal representativa citat för att spegla källan.

Mina tre källors syn på ofrihet skiljer sig mycket åt. Definitionen av ofrihet är heterogen. Berg som i likhet med Brisson lever i ett slavligt förhållande. Berg är huvudsakligen stationär ofri medan Brisson flyttas runt. Det gemensamma är dock att alla upplevde sig i en fångenskap. Att definiera Thomas Pellow som fången som frigiven konvertit kan någon invända mot men i sin egen berättelse ser han sig själv så. I den komparativa analysen blir mängder av faktorer betydelsefulla. Skillnader och likheter kan framträda med utgångspunkt av att individerna hade olika förutsättningar som hur de upplevde fångenskapen, det samhälle de kommer ifrån, vilken maktposition deras nation hade, utbildning, graden av religiositet, tidsaspekten för att nämna några. Det är dessa olikheter i bakgrund och tid som kan skapa spänst i komparationen. Religionen kan ha särskild betydelse. Protestanter och katoliker var bittra fiender under 1700-

---

²⁰ Louise Berglund & Agneta Ney, *Historikens hantverk. Om historieskrivning teori och metod*. Studentlitteratur, (Lund 2015). s. 162.

talet, vilket var en av anledningarna till vikten att ha med en katolsk källa. Detta för att se om religionstillhörigheten speglar sig i deras berättelse. Med andra källor hade analysen eventuellt utfallit annorlunda.

Ett komparativt anslag är vanligt inom sociologi och kulturhistoria. Max Weber använde sig av komparativa metoder för att förstå variationer och skillnader i kulturer liksom denna studie gör. Ett välkänt exempel av en sådan studie är *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*²¹. I den komparativa analysen lyfts valda delar av empirin fram från respektive källa. Jag jämför textanalysens resultat och analyserar hur respektive källa möter mina frågeställningar. Jag är särskilt uppmärksam på de nyansskillnader som förändras över tiden.

7 Forskningsläge

Den internationella forskningen kring kristna ofria européer i Afrika är växande men inte stor. Den transatlantiska slavhandeln har tilldragit sig väsentligt mer intresse och där finns det ett större utbud av forskningsrapporter. Ofta har forskningen skett ur ett nationellt perspektiv. En komparativ analys av det slag jag genomför anser jag tillför forskningen en ny dimension. Jag har ej funnit någon som jämför källor med olika europeisk bakgrund över en tidsaxel.

Ett nyskrivet referensverk jag använt är *Piracy and captivity in the Mediterranean, 1550-1850* redigerad av Mario Klarer²². Där förekommer flera olika skribenter med olika teman. De tar upp ett flertal olika fångenskapsberättelser dock inte ur samma aspekter som min studie och inte komparativt.

Ett annat verk som belyser de engelska fångarna mer i detalj är ett verk redigerat av Nabil Matar, *British Captives from the Mediterranean to the Atlantic, 1563-1760*,²³ som även medverkar i Klarers bok. Han menar bland annat att skribenter från Europa demoniserade korsarerna och i förlängningen deras religion och samhälle. Linda Colley som jag använder i mitt teoriavsnitt har huvudsakligen forskat kring ofria från Storbritannien. Hon är en av kritikerna till Suids postkoloniala syn som jag beskriver i teoriavsnittet. I hennes forskning förekommer en av mina källor, Thomas Pellow. Jag har läst ett verk av Peter Lamborn Wilson, *Piraternas Utopi*, 2016²⁴ som behandlar moriska korsarer och europeiska renegater.

---

²¹ Max Weber. *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. (1905).

²² Mario Klarer, *Piracy and captivity in the Mediterranean 1550-1810*, (Oxon 2019).

²³ Nabil Matar. *British Captives from the Mediterranean to the Atlantic, 1563-1760*, (Leiden, 2014).

²⁴ Peter Lamborn Wilson, *Piraternas Utopi*, (Ungern, 2016).

Han fokuserar huvudsakligen på korsarernas livsöden. Under de dryga 40 åren som har förflutit sedan Saids Orientalism gavs ut har hans verk både hyllats och kritiserats i tusentals artiklar och akademiska skrifter ur många aspekter. Jag fokuserar enbart på tillämpningen av hans teori i Nordafrika och berör inte den övriga debatten.

Bergs bok är en unik dokumentation vilket flera forskare refererar till i sina arbeten inte minst i Sverige. Forskningen kring svenska slavar i Barbeskstaterna är relativt begränsad. Joachim Östlund har i forskningsrapporten *Saltets Pris, Svenska slavar i Nordafrika och handeln i Medelhavet 1650-1770*²⁵, skrivit ett gediget verk i ämnet. Berg nämns på flertalet ställen i detta verk. Boken är uppdelad i fem huvudområden. Det inledande kapitlet fokuserar på vad det innebar att vara ofri. Det andra kapitlet fokuserar på svenska statens försök att friköpa sina undersåtar. Det tredje kapitlet handlar om friköpningssystemet i Sverige. Det fjärde går igenom konsulernas roll i Nordafrika. Det avslutande kapitlet handlar om vad Nordafrika fick representera i tryckta skrifter. Östlund har även skrivit en artikel där han använder ett komparativt angreppssätt och jämför sex fångenskapsberättelser från Marocko²⁶. Han intresserar sig i den för attityderna till ofriheten, hur de ofrias roll är i fångenskapen samt vilken moral de förmedlar.

Gustaf Fryksén har skrivit en kandidatuppsats. *I skuggan av global rivalitet och maritim handel. Svenska sjömän i marockansk fångenskap, 1754-1763*²⁷. Uppsatsen fokuserar på svenska fångar, deras ursprung, fartyg och vistelseort. Fryksén undersöker också interaktionen mellan fångarna, de svenska konsulerna i regionen och det interagerande nätverk av lokala makthavare.

Vidare har jag funnit en kandidatuppsats av Karna Holmgren, *Fånge av sin tid, En kulturanalys av Marcus Bergs berättelse om fångenskapen i Marocko från 1757*.²⁸ Hon belyser tidens ideal och världsbild i tre separata analyskapitel.

Dick Harrison refererar till Marcus berg i sin trilogi om slaveri, *En världshistoria om ofrihet. 1500 till 1800, Lund 2007*.²⁹ Värt att nämna i sammanhanget är också Johan Henrik Kreugers

---

²⁵ Joachim Östlund, *Saltets Pris, svenska slavar I Nordafrika och handeln I Medelhavet 1650-1770*, Nordic Academic Press, (Lund, 2014).

²⁶ Joachim Östlund. "Dygdens prövning. Europeiska slavberättelser om livet i marockansk ofrihet". *Dygder och Laster*, Cronberg& Stenqvist red, (Lund 2010).

²⁷ Gustaf Fryksén, *I skuggan av global rivalitet och maritim handel. Svenska sjömän i marockansk fångenskap, 1754-1763*. Kandidatuppsats vid historiska institutionen, Lunds universitet, framlagd 6/11 2011.

Seminarieledare: Yvonne Werner.Handledare: Joachim Östlund.

²⁸ Karna Holmgren, *Fånge av sin tid, En kulturanalys av Marcus Bergs berättelse om fångenskapen i Marocko från 1757*. Kandidatuppsats vid historiska institutionen, Lunds Universitet, framlagd 2/6 2016. Seminarieledare Eva Helen Ulvros. Handledare: Joachim Östlund.

²⁹ Dick Harrison, *Slaveriets historia*, ScandBook, (Falun, 2015).

verk från 1856, *Sveriges förhållanden till Barbareskstaterna i Afrika*³⁰ som länge var det ledande verket om Barbareskstaterna.

Genom min egen undersökning tillför jag ny forskning ur flera aspekter. Jag genomför en komparativ analys av källor med olika nationell bakgrund och över en tidslinje som tidigare saknats.

8 Den historiska kontexten

Jag ska kort beskriva hur det längs Afrikas norra kust uppstod stater som genom historiens gång fått olika benämningar samt hur Osmanska Riket byggdes upp som stormakt och sedan började försvagas från början av 1700-talet. Dess uppgång och försvagning fick stor betydelse för den västeuropeiska synen på Osmanska Riket och staterna på Afrikas norra kust. Det är av stor betydelse att förstå både nationella och internationella kontexten i vilka mina källor skrevs.

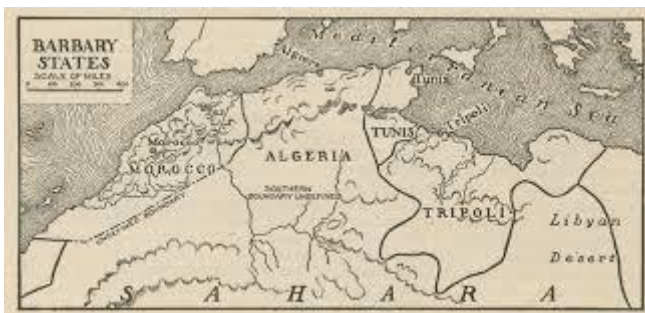

Bild. The world book 1920.

8.1 Muslimska expansionen

Efter Muhammeds död 632 e.v.t. expanderade muslimska grupper snabbt från arabiska halvön. Expansionen skedde parallellt med att de muslimska lärosatserna utarbetades³¹. Det fanns ett nära band mellan politik och religion. Sannolikt var islam under erövringstiden en oreflekterad sammanfattning av koranens budskap. Under det första århundradet berodde inte interna konflikter på några större lärostrider.³² Under andra halvan av 600-talet erövrades Nordafrika och Marocko. Berberna konverterade till islam. Under hög- och senmedeltiden var berberna politiskt starkare än arabiska muslimer³³. Dessa knöt tidigt band med Andalusien.

³⁰ Kreuger, Johan Henrik, *Sveriges förhållande till Barbareskstaterna i Afrika*, (Stockholm 1856).

³¹ Dick Harrison, *Europa I världen, medeltiden*, Liber, (Stockholm 2014). s. 225.

³² Christer Hedin, *Islams historia. Tro och traditioner genom tiderna*, (2008, Falun).

³³ Dick Harrison (2014) s. 235.

Marocko skapades då som politisk enhet och dåvarande huvudstaden Marrakech grundlades år 1062. Muslimer från Nordafrika erövrade redan på 700-talet stora delar av Iberiska halvön. Med början av 1200-talet började de kristna succesivt återta halvön. Det sista fästet i Granada föll 1492. Detta kom att prägla den fientliga synen på kristna av muslimer i allmänhet och på spanjorer i synnerhet.

8.2 Handel och kapningar

Under 1600- och 1700-talet ökade sjöfarten i Medelhavet kraftigt. Handeln med Medelhavsländerna blev allt mer betydelsefullt. Inte minst gällde det att skaffa sig billigare salt. Men även andra varor lockade. Det kända Ostindiska kompaniet bildades i Sverige, men även ett mindre känt Levantiskt kompani. Stormakterna ville på olika sätt skapa betydande handelsruttor även i Medelhavet. Detta ledde till att allt fler västeuropeiska fartyg blev kapade av korsarer i de så kallade Barbareskstaterna. Denna benämning från västvärlden är ett negativt värderande uttryck. En annan benämning på samma stater blev barbariet. Till dessa stater brukar man räkna Alger, Tunis samt Tripoli som alla var vasallstater till Osmanska riket och styrdes av tillsatta paschor. Dit räknas även Marocko som var ett mer självständigt sultandöme. Korsarverksamheten som var statligt sanktionerad var mycket inkomstbringande för sultanen och Paschorna men även för korsarkaptenerna. Inte minst kom den lönsamma friköpningsverksamheten av kristna att bli betydelsefull. Hundra tusentals kristna blev förslavade under denna tid.³⁴ De ofria värderades efter samhällsklass och kunskaper och fördelades oftast mellan kaparna och härskarna. Kvinnor som tillfångatogs blev ofta hushållsslavar eller kunde hamna som konkubiner i ett harem. Många som hamnade i städerna och blev statliga slavar fick bo under svåra förhållanden. I Fez kallades fångelset för Knuten. Under dagarna fick de statliga slavarna utföra tunga arbeten. Bergs och Brissons tid som ofria får i detta sammanhang ses som väldigt korta. Många blev kvar i fångenskap eller dog. Friköpingar var komplicerade och tog lång tid. En stor anledning till att de europeiska staterna inte kunde få slut på kaparverksamheten genom våld var frånvaron av en gemensam hållning.³⁵

Sultanen som hade makten under 55 år och stora delar av Pellovs tid hette Moulay Osmail. Efter hans död 1727 plågades landet av missväxt och inbördeskrig under 30 år. Det var under denna tid Berg var ofri i Marocko. Under tiden efter Osmail växlade makten mellan olika sultaner. Under Bergs tid var det Moulay Abdellah som var sultan. Han störtades och tog

---

³⁴ Joachim Östlund. *Saltets pris. Svenska slavar i Nordafrika och handeln i Medelhavet 1650-1770*, (Lund 2014).

³⁵ Östlund (2014) s .45.

tillbaka makten flera gånger³⁶. Han beskrivs som en lynnig och despotisk härskare. Med Sidi Muhammed 1757-1790 inleddes en ny mer stabil period för landet. Han anlade den viktiga hamnstaden Mogador som förekommer i Brissons berättelse. England och de övriga maritima stormakterna hade bilaterala handelsavtal med Marocko och de övriga Barbareskstaterna. Dessa var dock bräckliga och hade varierande styrka över tiden. Sverige hade redan på 1660-talet fört diskussioner om att upprätta ett avtal med Marocko. Det var dock först under den ökade svenska handeln i Medelhavet som dessa upprättades. En av anledningarna till den ökande handeln i Medelhavet var som nämnts jakten på salt. För svensk del krävde det lönsamma sillfisket salt. Sverige skapade till slut bilaterala avtal med Barbareskstaterna och upprättade konsulat. Detta skedde först i Alger, Tripoli och Tunis 1729-1741. I Marocko dröjde det till 1764 innan ett avtal och konsul var på plats. Sverige betalade dock tributer till sultanen ända till 1845 i syfte att få bedriva handel.

Sjömännen som föll offer vid kapningarna var indirekt brickor i en global ambition att skapa en lönsam handel i Medelhavet. Västeuropa och aggressiva handelshus såg kommersiella möjlighet till lönsamma rutter.

---

³⁶ Östlund (2014) s. 299.

8.3 Den internationella kontexten

Trots att Osmanska riket geografiskt nästan var som störst i början av 1700- talet hade stridigheter tårt på deras militära styrka. Första större förlusten kom vid det misslyckade

Bild. Encyclopædia Britannica.

försöket att inta katolikernas främsta fäste, det Habsburgska Wien 1683. Under 1700-talet försvagades Osmanska riket successivt. Nationalistiska strömningar i deras områden blev allt starkare. De västeuropeiska stormakterna hade tagit till sig ny teknik både inom vapen och sjöfart. Det rysk-turkiska kriget 1768-1774 kan ses som ännu ett avgörande steg i Osmanska rikets snabba tillbakagång även om det existerade till 1923. Det hade då varit en makt under 600 år. Kriget som utkämpades mellan Ryssland och det Osmanska riket slutade med en förödmjukande förlust för Osmanska riket. Ryska väldet utvidgades åt alla väderstreck och Ryssland fick ett stort krigsskadedestånd. De fick även tillgång till nya landområden kring Svarta havet och två strategiska hamnstäder. Synen på Osmanska Riket som en stormakt förändrades, rädslan för aggressioner från ”turken” minskade överlag. Man började i allt större utsträckning se dem som en före detta stormakt. I Europa var 1700-talet en orolig tid. Genom förbättrade jordbruksmetoder kunde Europas befolkning under andra hälften av 1700-talet växa kraftigt. Upplysningssidéerna fick genomslag i Europa med ökad social friktion.

Mellan nationerna fanns även olösta konflikter baserade på tidigare händelser. Detta resulterade i det globala sjuårskriget 1756-1763. På ena sidan fanns Storbritannien, Hannover och Preussen och på andra en allians av huvudsakligen katolska stater som Frankrike, Österrike, Sachsen, Ryssland och senare Spanien. Även Sverige gjorde ett misslyckat försök att gå med på Frankrikes sida och återerövra områden i Pommern man förlorat 1720. Kriget resulterade i en förkrossande förlust för Frankrike som fick ge upp många av sina koloniala ambitioner i Nordamerika och Indien. Även i Medelhavet fick kriget konsekvenser. Storbritannien lade stor vikt vid att hålla god fot med Marocko som man var beroende av för att kunna försörja Gibraltar som man erövat 1704. Gibraltar var en väldigt viktig hamn för handeln i Medelhavet. Man lade stora resurser för att försvara den. Stora ekonomiska och personella resurser investerades i utposten. Grunden för Storbritanniens globala imperium skapades efter freden. Kriget hade fört med sig enorma kostnader för stormakterna. England försökte lösa det genom mer beskattning av de nordamerikanska kolonierna. Ökade röster för självständighet ledde till nytt krig i Nordamerika och resulterade i Thomas Jeffersons självständighetsdeklaration 1776. Under stridigheterna erbjöd Frankrike de amerikanska frihetskämparna finansiell hjälp 1778. Spanien och Holland förklarade krig mot Storbritannien 1779 och 1780.³⁷ Delvis inspirerad av både händelserna i Nordamerika och upplysningstiden ökade rösterna för mer frihet i Frankrike men även i stora delar av Europa. Statsskulden i Frankrike under krigen hade ökat lavinartat och landet var i det närmaste bankrutt. Anledningarna till franska revolutionen 1789 var många och komplexa och det ligger ej i min undersöknings syften att beskriva dem i detalj. Det jag vill förmedla är en kort bild av omständigheterna i samhällena som mina källor verkade i före och under sin fångenskap samt de större internationella konflikter som påverkade källorna. Man kan se källorna som mikrohistorier där deras attityder speglar dels vilken miljö de kom ifrån och dels hur maktrelationerna i Europa och globalt påverkade dem.

8.4 Den nationella kontexten

Jag avslutade den internationella kontexten med att beskriva Frankrikes nationella kontext i sitt sammanhang. Av den anledningen nämner jag ej Frankrike i detta kapitel.

I Sverige rådde den så kallade frihetstiden. Hattarna hade makten och de var de som beslutade om Sveriges deltagande i sjuårskriget. I landet var den ekonomiska och politiska situationen relativt instabil med en galopperande inflation. Bergs berättelse är skriven under

---

³⁷ McKay, *A History of world societies*, (Boston. 2018). S.633.

upplysningstiden och Sverige hade betydande vetenskapsmän som Carl Von Linné och Anders Celsius. Upplysningen fick dock inte samma genomslag i Sverige som till exempel i Frankrike. Kyrkans roll var fortfarande betydande. Det handlade mer om en uppmjukning av den religiösa ortodoxin.³⁸ Det var huvudsakligen i tolkningen och utförandet som ortodoxin får anses mjukats upp, inte i lagstiftningen. Även om det fanns likheter i den historiska samhällsutvecklingen i de tre nationerna som källorna representerade var olikheterna stora. Storbritannien som var en förening av England, Wales och Skottland och bildades 1707. En väsentlig skillnad i Storbritannien i förhållande till många andra europeiska stater var den starka parlamentarismen. Sedan 1688 när den ärorika revolutionen genomfördes då man fruktade en katolsk tronföljare och man skrev ”*Bill of Rights*” hade man en stark konstitutionell monarki.³⁹ Storbritannien som vunnit de stora slagen hade under 1700-talet expanderat på Frankrikes och Spaniens bekostnad. Deras sjöfart och handel ökade kraftigt och trots de stora kostnaderna för krigen expanderade landet såväl geografiskt som ekonomiskt. Handelsöverskotten bidrog till att utveckla industrin. Storbritannien inledde den industriella revolutionen under 1700-talet med många och stora konsekvenser för samhället. Från 1700-talet till efter första världskriget var Storbritannien det ledande landet militärt, ekonomiskt och vetenskapligt. Denna bakgrund av nationerna och deras maktförhållanden har betydelse för källornas syn på Barbaresktaterna och främmande kulturer.

9 Vilka var *vi*?

Såg de kristna européerna sig som en homogen grupp? Såg de sig som protestanter och katoliker? Hur såg nordafrikanerna, dvs *de* på européerna?

Jag har kort i inledningen presenterat mina källor. Om vi ska kunna ta ställning till kategoriseringen av *vi* och *de* enligt Said som är beskriven i teoriavsnittet bör vi även göra en kategorisering hur våra källor såg på sig själva i en kristen kontext. Vi måste vända oss till våra källor för att undersöka förhållandet till *vi*. Skall vi kunna knyta ihop teorin och metoden i sitt sammanhang måste vi även analysera de kristnas förhållanden i fångenskapen. Jag

---

³⁸ Susanna Hedenborg & Lars Kvarnström. *Det svenska samhället. Bönderna och arbetarnas tid. 1720-2014*, (Lund,2015). s. 31.

³⁹ Mckay (2018) s.516.

kommer senare i analysen undersöka om dikotomier förekommer. Vilken identitet och gemenskap som individen utgick ifrån är i det sammanhanget betydelsefullt. Jag kommer försöka utröna om när de pratar om *vi*, huruvida det finns det en västerländsk hegemoni som Said hävdar eller det är ett mer ambivalent perspektiv som kritikerna hävdar. Jag skall även undersöka hur källorna delade in folk och om de kategoriserade dem olika.

9.1 Kategorisering

Pellow nämner ofta de kristna i ett gemensamt sammanhang. Nedan ett exempel när han beskriver sultanens oberäknelighet. ”many hundred Christian Slaves have been suddenly killed”⁴⁰

De svarte äro komne af trälrar ifrån Guniea, som övergått til mahometanska läran och blifvit fria, lika så de hvite utaf Europa, dessa utgiöra nu stora slägter och hafva med morerna lika rättigheter.⁴¹

Detta är en tydlig kategorisering som Berg gör i sin text. Han talar om vita från Europa vilka är assimilerade konvertiter. Dessa benämner han senare inte som européer utan som morer. Förutom de inhemska morerna med dess olika varianter är hos samtliga tre källor ”svarta” ett begrepp. Detta är före detta slavar från Afrikas kuster som lever i stor mängd i Nordafrika. De utgör i Pellow's berättelse en maktfaktor genom att vara soldater i en stark armé med skiftande lojaliteter. Berg beskriver senare att det finns tre slags folk: svarta, vita och bruna. En annan benämning som förekommer hos både Pellow och framförallt Brisson är ordet arab istället för mor. Detta torde användas i nedsättande syfte. Även turk förekommer och är också synonymt med morer.

Usel och bedöfvelig lefnad ibland christna, som med ödmiukhet borde underkasta sig det ok, som de för syndernes skul långt svårare förtient at draga, och ej uti sin yra yttra så förmättna tankar, at de ej vore den christna lagen underkastade uti ett land der ingen lag är.⁴²

Berg beskriver ledsamt firandet under en julhelg då en del kristna uppskattade mer än övriga att supa och svära än att leva stilla och anständigt. De kristna i Fez bodde tillsammans och firade helgdagar ihop och beskrivningen torde därför gälla flera nationaliteter av både protestanter och katoliker.

---

⁴⁰ Pellow (1740) s.36.

⁴¹ Berg (1961) s.112.

⁴² Berg (1961) s. 51.

På ett flertal ställen skriver källorna om kristna slavar i olika sammanhang. I dessa sammanhang görs ingen skillnad på trosinriktningar. Ett exempel är när Brisson beskriver en middagsbjudning hos en mor.

“The Arab who treats is always followed by a Christian slave or negro, who carries upon his head the repast intended for the guest.”⁴³

Här jämförs en svart slav med en kristen. Han gör dock varken någon differentiering av den kristna på nationalitet eller trosinriktning.

Det finns i texterna en sparsam uppdelning av européer i nationaliteter. Det verkar dock finnas en syn både hos muslimer och européerna själva på kristna i Nordafrika som en gemensam enhet. Till stora delar fanns en gemenskap bland kristna i orienten och i detta fall Barbareskstaterna.

Pellow kategoriserar också personer antingen efter religion eller nationalitet. Han gör dock sällan någon skillnad på kristna inriktningar. Han särskiljer sparsamt protestanter från katoliker. Pellow gör däremot en beskrivning av tre inriktningar inom islam vilket är uppseendeväckande. Brisson som kommer från en katolsk nation gör en liknande kategorisering efter nationalitet eller allmänt kristna. I detta sammanhang sticker Berg ut och beskriver förekomsten av katolska präster och kyrkor.

Samtliga källor kategoriserar judar som en enhet utan tillägg av nationalitet. Det fanns sannolikt judar från olika länder under tiden mina källor uppehöll sig i Nordafrika. De har en tydlig särställning i alla tre källorna. Dessa kommer jag att återkomma till i längre fram i analysen.

Det framkommer löpande i texterna att sultanen och muslimer i allmänhet aldrig gjorde någon åtskillnad på européer utan benämnde dem som de kristna. Givetvis blev nationaliteterna av betydelse vid friköpningsförfaranden då man förhandlade med ett specifikt land. Pellow beskriver att de kristna kallas ”Christian Dog”⁴⁴ Ett annat exempel är att han nämner att en av de värsta förolämpningarna hos muslimer är att kalla någon ”You son of a Christian”⁴⁵.

---

⁴³ Brisson (1789) s. 182.

⁴⁴ Pellow (1740) s.16.

⁴⁵ Pellow (1740) s.248.

Thomas Pellow konverterade och levde utåt sett som muslim. Det finns inget i hans berättelse som pekar på att han inte såg sig som kristen under hela sin fångenshetsperiod. Början på hans berättelse var också en hyllning till kristendomen.

He is to all who we love, fear, and ftedfathily believe in Him, and in His Son JESUS CHRIST, our Lord;and how of His great Providence, He bringeth the Prisoner out of Captivity, as we hath, of his infinitite Mercy delivered me, his poor unworthy Servant, out of the Hands of cruel and Blood-thirsty men.⁴⁶

Detta var inte något ovanligt sätt att under 1700-talet börja en bok med referenser till gud. I Pellow's fall hade det sannolikt också ett annat syfte, nämligen att visa att han inte var påverkad av islam trots den långa tiden i ett annat land.

Även Marcus Berg refererar i sitt förord den ”*nådiga Gudens stora barmhertighet*.”⁴⁷

Brisson avslutar sin bok i den engelska översättningen med:

O! Divine Providence, it is thou who hast supported me in my trials, to thee have I made sacrifice of my sufferings, to thee do I look up for my reward⁴⁸

Man skall dock inte se författarna som ovanligt religiösa. Deras referenser till Gud som finns i texterna följer delvis en mall. De speglar samtiden och i detta fall författarnas vilja att bli associerade med kristendomen. Referenserna till Gud skall snarast ses som ett sätt att försäkra vänner, släktingar och bekanta att de fortfarande är samma personer som före fångenskapen som Colley beskriver det.⁴⁹ Att referera till sin egen gud skall också ses i ljuset av att det under 1700-talet var kyrkan som spred mycket av informationen om fångenskapen i Barbaresktaterna. Det var också de som var mest engagerade i att köpa loss fångar. I England var det mellan 1660 till det tidiga 1700-talet fem stora kyrkliga kampanjer för att samla in pengar för att friköpa brittiska fångar. I kyrkorna informerades om vilka man samlade kollekt för och vilka vedermödor de fick utstå. På samma sätt i Sverige samlades kollekt för svenska fångar. Vid hemkomsten i London fick brittiska frigivna vandra till St Pauls katedral där en speciell tacksägelsegudstjänst hölls. I de katolska länderna som Brissons hemland Frankrike utnyttjade kyrkan frigivningar i ännu större utsträckning med stora processioner. Kyrkan och religionen hade i hemländerna en central betydelse för de ofria i Barbaresktaterna.

Colley anför i sin teori att briter under denna tid föraktade katoliker på samma sätt som de föraktade muslimer. Man kan finna spår av detta i texterna, vilket jag kommer jag behandla

---

⁴⁶ Pellow (1738) s 4.

⁴⁷ Berg (1961) s. 9.

⁴⁸ Brisson (1789) s. 216.

⁴⁹ Colley (2003) s. 85.

mer senare i analysen. Denna antagonism skymtar mer subtilt i texterna. Den var högst påtaglig i hemmanationerna. Sannolikt fick den mindre genomslag i Nordafrika bland européerna som levde ofria.

Författarna till källorna är i sin olikhet trots allt en del i ett gemensamt kristet europeiskt sammanhang. Man såg kristna européer i en gemenskap och sina egna landsmän som en ytterligare inre sfär. Ur denna aspekt är det korrekt att göra en gemensam kategorisering av de kristna i Nordafrika. De gör likartade kategoriseringar av andra folk och folkslag. De ser judar, svarta morer som olika kategorier. De kan vid en ytlig betraktelse upplevas som en relativt homogen grupp

Det är en annan sak huruvida deras åsikter om frågeställningarna är likartade. Det skall vi undersöka i nästkommande analyser.

10 Religioner och samhälle

Som tidigare nämnts har jag valt att göra min undersökning tematiskt och strukturerad efter ett antal teman som alla anknyter till mina frågeställningar och teori. Varje tema har ett antal underrubriker. Jag avser att undersöka de tre källornas syn på mina frågeställningar och eventuella förändringar över tiden. Jag kommer även redovisa mina källors applicerbarhet på de teorier jag redovisat i teoriavsnittet. I detta första huvudtema kommer jag undersöka källornas syn på islam, muslimer samt hur det kunde spegla sig i andra religioner. Staterna i Nordafrika var styrda av auktoritära härskare. Jag kommer undersöka källornas syn på samhällena i förhållande till sina hemmanationer.

I de nordafrikanska städerna rörde sig tusentals handelsmän, sjömän och resenärer av olika nationaliteter. De kan liknas vid kreolska samhällen.⁵⁰ Alger kan användas som exempel. Där fanns 20 000 janitsjarer som utgjorde kärnan i Osmanska Rikets maktnärvaro, de härstammade från Balkan. Där fanns även en grupp inflytelserika assimilerade renegater. Till dessa skall läggas den talrika lokalbefolkningen. I Nordafrika pratades en mängd språk som arabiska, turkiska och spanska samt dialekter på dessa. För de som anlände till de nordafrikanska städerna vid den här tiden måste det varit ett myller som de aldrig upplevt tidigare och fullständigt förvirrande. Västra Sahara med Marockos viktiga hamnstad Mogador där Brisson till stora delar flyttades runt var till delar annorlunda. Folken på landsbygden var

---

⁵⁰ Östlund (2014) s.39.

relativt självständiga men fick ofta betala tribut till den marockanska sultanen. De födde upp kameler och andra djur och försörjde sig på handel.

10.1 Hur orientalismen kunde ta sig uttryck enligt Said

Den engelska statsmannen Lord Cromer som låg bakom Englands annektering av Egypten ger i sitt verk *Modern Egypt*⁵¹ uttryck för vad Said menar diskursen om Orienten utvecklades till. Där beskriver Cromer att orientaler eller araber är lättlurade, saknar energi och initiativförmåga. Orientaler är obotliga lögnare, de är letargiska och misstänksamma och på alla sätt är de motsatsen till den anglo-saxiska rasen med dess klarhet, direktitet och ädla sätt.⁵² Det utvecklas ett *vi* och *de*. Ett motsatsförhållande mellan västerlandet och orienten. Där *de* är allt som västerlandet inte är. En västerländsk överlägsen hegemoni över orienten växer fram. Said menar att detta förhållande växte sig starkare efter sjuttonhundratalets mitt då kunskap och kontakter med orienten ökade. Detta skedde dock hela tiden under ett förhållande av en starkare part i västerlandet på såväl politiskt, kulturellt och även religiösa grunder. Detta uttryck för Suids teori kommer att undersökas i följande kapitel.

10.2 Synen på muslimer

Pellow inleder sin berättelse på följande sätt. ” *And had not our sad Misfortune of falling into the Hands of Infidels, and our long unhappy Slavery prevented it[]* ”⁵³. I början av berättelsen använder Pellow ofta benämningen av muslimer som otrogna. Efter hand blir han dock mer nyanserad. Kanske att hans syn på muslimer förändrades efter han konverterade och blev en mer integrerad del av samhället att hans syn på muslimer förändrades.

En av Bergs beskrivningar av morerna och deras hushåll är intressant. Han beskriver att de istället för *tienstehion* har svarta trälar, vilket han verkar se som naturligt. Dessa kan sedan ”af husbondens grace eller goda tienster och skicklighet til något särdeles, göras fria”⁵⁴. I stycket drar han en parallell till de svenska förhållandena. Han berättar i samma stycke om morerna som resliga och med välskapade ansikten. Han berättar även inte utan en viss beundran om deras hus, kläder husgeråd av hög kvalitet och matkonst. Han ger en varierad och reflekterande bild över befolkningen.

Pellow är full av beundran av muslimernas förmåga som ingenjörer, arkitekter och deras byggnadskonst. Han beskriver kejsarens palats i detalj. Pellow anger att omkretsen av palatset

---

⁵¹ Baring Evelyn, 1: earl of Cromer, *Modern Egypt*, (London 1908).

⁵² Said (2016) s. 111.

⁵³ Pellow (1738) s. 6.

⁵⁴ Berg (1961) s. 113.

är fyra engelska mil med fantastiska trädgårdar invändigt och en enastående arkitektur. Han anger att 30 000 män och 10 000 åsnor arbetade dagligen med att färdigställa byggnadsverket. Detta projekt har jämförts med Louis XIV byggnation av Versailles och måste varit imponerande att se.⁵⁵

All the Apartments, Walks, Magazines, Passages and underneath the Arches, being chequered, making the prospect of the Buildings which are all of a great length, extreamly magnificent, beautiful and neat⁵⁶.

Både Pellow och Berg har i stor utsträckning en mer ambivalent syn på invånarna och dess förmågor. De beskriver både negativa och positiva företeelser och egenskaper hos invånarna. De berättar om specifika personer och händelser.

De egenskaper som tillskrivs invånarna och muslimer blir mer negativa och mer schablonartade ju yngre källan är. Brisson är den av författarna som ger flest negativa omdömen. Said passar väl in med sin teori för att beskriva denna källa. Diskursen är tydlig med nedlåtande kommentarer som att de är lata, tjuvaktiga etc. "War, among these Arabs, is nothing but a species of robbery"⁵⁷. "It would be difficult to form a proper idea of the pride and ignorance of these Arabs"⁵⁸ "They are also remarkably lazy"⁵⁹ Brisson skriver på ett annat ställe att alla araber föds trolösa och med ett förrädiskt sinne och därför går ingen ut från sin bostad utan att vara beväpnad. Brisson har genomgående en nedlåtande ton i texten. Han anser dem vara mindre intelligenta än västeuropéer och tydligt ointresserade av att utveckla samhället. Ett av många exempel på denna diskurs är följande;

I never perceived any thing like genius in those Arabs among whom I resided; they are absolutely destitute of industry, and they no desire for instruction.⁶⁰

Brissons syn där västerlänningar beskrivs som överlägsna muslimer kommer till uttryck på ett flertal ställen. Deras hantverkare och bönder beskrivs som odugliga och Brisson beskriver ett flertal tillfällen hur han försökt förklara för dem hur de skall göra saker.

How much pains did I take to teach them to grind their barley with more cae, and to free it from chass! How many attempts did I make also, to instruct them how to put loads on the backs of their camels, in such a manner that they might remain properly blanced⁶¹

---

⁵⁵ Colley (2003) s. 110.

⁵⁶ Pellow (1740) s. 20.

⁵⁷ Brisson (1789) s. 187.

⁵⁸ Brisson (1789) s. 185.

⁵⁹ Brisson (1789) s. 175.

⁶⁰ Brisson /1789) s.197.

⁶¹ Brisson (1789) s. 199.

10.3 Islam

Said menar att när väst skulle tolka islam antog man helt felaktigt att Muhammed för islam var vad Kristus var för kristendomen. Muhammed sågs därför som en avfälling och en bedragare och försågs med en mängd negativa egenskaper. Han blev sinnebild för liderlighet, omåttlighet, sodomi och en ytterligare arsenal av syndigheter till följd av hans bedrägeri enligt Said.⁶² Barhélemy d'Herbelot publicerade 1697 *Bibliothèque orientale*. I inledningen av *Cambridge History of Islam*⁶³ sägs att den vara utomordentligt viktig för att vidga förståelsen av islam och föra ut den till en mindre akademisk läsekrets. Den är kategoriserad som en ordbok från A till Ö. Under Muhamed kan man läsa följande.

Detta är den berömda bedragaren Mahomet, upphovsman och grundare av ett kätteri vilket har tagit sig namnet religion och som vi kallar muhammedanismen. Se Islam. Uttolkarna av Koranen och andra doktorer på muselmansk eller muhammedansk lag har tillskrivit denna falska profet alla de dygder som arianerna, paulitanerna eller paulinisterna och andra kättare har tillskrivit Jesus Kristus, fast fråntagit honom hans gudomlighet⁶⁴

Även i avseende på religionen menar Said att det fanns ett tydligt *vi* och *de*. Där Väst stod för det riktiga och Orienten stod för det felaktiga.

Det kan konstateras att Berg såväl som Pellow visar ett större intresse för att beskriva islam som religion än Brisson. Berg har fler tankar kring religion i allmänhet medan Pellow de gånger han nämner islam har en väsentligt djupare insikt i religionens grunder, vilket är naturligt efter att både ha konverterat och levt som en integrerad del av samhället under lång tid. Pellow beskriver tre olika inriktningar av islam vilket tydligt visar på djupet av hans kunskaper.⁶⁵

Berg avfärdar islam på ett ställe med följande ord

Om morenes religion i öfrigit sökte jag förgjäfves at få ricktig underrättelse, likväl kunde af deras utlåtelse dömas om en gräselig villfarelse, och at hufvudgrunderne bestodo mäst uti vissa skrufvade hierne-griller.⁶⁶

För en svensk präglad av protestantismen tedde sig islam och kulturen i Marocko som väldigt annorlunda. Medan kritiken mot invånarna är mer begränsad med undantag av kejsaren är

---

⁶² Said (2016) s. 141.

⁶³ *Cambridge History of Islam*, edit by Peter Holt & Ann K.S Lambton, (Cambridge, 1970).

⁶⁴ D'Herbelot. *Bibliothèque Orientale*, band2, (Paris 1905). s. 48.

⁶⁵ Pellow (1740) s. 280.

⁶⁶ Berg (1961) s. 102.

Bergs kritik av islam betydande. Han vill på ett annat ställe förespegla att islam är en förlegad religion i ett mindre utvecklat land vilket är en indirekt kritik både av utövarna och samhällsskicket.

Penningar skola der ock vancka men intet til stor myckenhet, derföre föra de sådanne med sig när de dö(såsom Oden fordom lärde våra svenska förfäder) om de några hafva eller ock grafva de dem uti jorden emot de tro sig skola dö, hvarest de sedemera kunna hämta dem efter behofvet i andrea verden⁶⁷

Genom jämförelsen med de gamla nordiska asagudarna vill han sannolikt påvisa att islam är en mindre modern och otidsenlig religion. Han visar också på en historisk kunskap som inte i normalfallet är förenlig med en enkel skeppare. Han kan ha varit beläst eller fått hjälp med detta textstycke. På ett annat ställe säger han att varje muslim kommer efter döden i himmelen få ”fyra vackra och hvita jungfrur til hustrur och en kostbar häst med sadelmondur.”⁶⁸ Han blir i sin text nästan raljant och ironiserar över att de som i världen föds vita och dör som jungfrur inte kommer räcka till alla muslimer och att det skulle krävas en anseelig mängd sadelmakare och hästar på den ort de möter sin Gud. Någon reflektion över att de flesta religioner förespeglar någon form av paradiset efter döden saknas. Det är möjligt att Berg tydligare än de övriga vill visa genom denna tydliga diskurs som markerar *dem*, att han är trogen den protestantiska läran. Berg är annars relativt saklig i sin berättelse men på flera ställen när han berör religion får texten en annan ton. Han blir tydligt avståndstagande mot andra religioner.

Det omvända gäller snarast den senare källan Brisson. Han beskriver sakligt hur muslimerna förbereder sig för bön och hur en *Talbe* leder bönen, hur de lägger ut sina mattor och vänder sig mot Mekka. ”During this ceremony, these savages shew as much exterior piety and respect as we do in our churches”.⁶⁹ Han påvisar vid detta sällsynta tillfälle att invånarna i dess muslimska tro är jämbördiga de västeuropeiska folken i deras kristna tro. Det är dock vid få tillfällen Brisson berör islam som religion. Det kan vara ett personligt uttryck för en allmänt sekulariserad syn på religion. Dock använder han det nedlåtande ordet *savage*, för att markera att de ej egentligen är civiliserade utan i grunden vildar. Det är ett tydligt och markerande uttryck.

---

⁶⁷ Berg (1961) s. 102.

⁶⁸ Berg (1961) s. 102

⁶⁹ Brisson (1789) s.169.

Det större intresset för religion i allmänhet för de äldre källorna kan sannolikt spegla religionens större betydelse i samhället under denna tidsperiod.

Marcus Berg har i förhållande till övriga källor relativt många referenser till upplevelser av islam. Eventuellt kan det bero på att han dels tillhör en äldre källa än Brisson och dels på att Sverige var mindre sekulariserat. Det kan också bero på att han var den som var djupast troende av källorna. Han bygger upp tydliga dikotomier i sina utsagor om islam som passar in i Sais teori.

10.4 Katolicismen

Colley påtalar att antagonismen mellan protestanter och katoliker var lika stor som mellan kristna och muslimer under 1600- och 1700-talet. Mängder av konflikter hade startats med religiösa förtecken. Detta går att finna spår av i flera fångenskapsberättelser.

Både Berg och Pellow nämner att "galna" personer anses vara helgon. De kan gå omkring på gatorna knappt klädda och prata osammanhängande. De anses dock vara helgon. Det går att tolka detta som en indirekt kritik mot katolicismen och dess helgon. Dessa två källor är tydliga med att jämställa dessa heliga män vid helgon. De har en något nedlåtande ton om detta fenomen. Även män med speciella kunskaper eller som utför magi anses enligt dem vara helgon. Detta "helgon" är ett exempel på ett som blev avslöjat och brändes.

But these Saints, like those of Europe, are sometimes detected. One of them had aquired great reputation for Sanctity, from a Trick a Jew learnt him, which was to dip his Alhague in Spirits of Wine; and when he went to church he used to set it on Fire by the Lamp.⁷⁰

Pellow jämställer tydligt i texten helgonen med dem i Europa, vilket är en markering mot de katolska helgonen. Att han tar upp att det är en jude som lärt honom tricket med den brinnande alkoholen är kanske ingen slump. Man kan ana att han i grunden tycker att alla helgon är illusioner.

En dold kritik mot katolicismen visar sig även på ett annat ställe när Berg gör en koppling mellan den grymma kejsaren och påven.

Med kejsar-värdigheten har han efter mahometanska läran ärhållit heligdom, så att af morerna hålles för ett helgon (nästan på samma sätt som catholiquerna hålla påfven uti Rom) och fördenskull vördas hans person.⁷¹

---

⁷⁰ Pellow (1740) s. 254.

⁷¹ Berg (1961) s. 94.

Under Berg och Pellows tid i Marocko fanns stora motsättningar mellan protestanter och katoliker i allmänhet. Flera krig utspelades samtidigt med religionen som ett bärande argument. Det är därför inte orimligt att tolka denna och andra jämförelser mellan islam och företeelser inom katolicismen som indirekt kritik mot den senare.

Berg gör i texten en av få tydliga distinktioner mellan olika kristna samfund. Berg nämner att katolikerna har ett antal präster på plats samt en kyrka i Marrakesh. I det stycke han gör detta är det i en nedsättande ton. Han nämner St. Fransisci gråmunkar.

För sin frihet måste de hvar påska betala til kejsaren presenter. Hvad de ogifte munkar här måst göra torde lätt begripas. Säkert nog omvände de ingen mor eller turck, men väl ofta förlora af sine egna får, som gå till Mahomet och det bekommer dem ingen ting som jag kunde märcka.⁷²

Att de katolska munkarna aldrig får någon ur lokalbefolkningen att konvertera till kristendom är tydligt. Berg nämner med ett visst förakt att det istället är många katoliker som konverterar till islam. De får dessutom betala tributer till sultanen för att verka i landet.

Brisson nämner aldrig uppdelningen av trosinriktningar. Han riktar ingen kritik mot protestanter. Det kan bero på en mer sekulariserad tidsålder. Berättelsen gavs ut samma år som franska revolutionen. Det är möjligt att detta kan haft en inverkan på Brissons intresse eller möjlighet att nämna den egna religionen.

10.5 Offerkulten

Både Pellow och Berg nämner att det funnits en tradition att offra icke-muslimer.

Pellow skriver i ett stycke att det anses vara en god gärning att offra en kristen enligt islam.

”It is an Opinion among the Moors, that to sacrifice a Christian is a work of great merit before God.”⁷³

Berg skriver om att det tidigare varit en tradition att offra en jude.

Det säges at Mahomet hade i begynnelsen befalt at hvar Musselman skulle denna dagen offra en jude, men som hans hustru skal varit judinna, så blef denna stränga lagen så ändrad , at hvar och en får slackta och offra ett får istället för jude.⁷⁴

Det finns inga belägg för att det någonsin funnits någon utbredd tradition att vare sig offra kristna eller judar utan det är sannolikt ett utslag av något annat. Det kan antas vara en diskurs

---

⁷² Berg (1961) s.106.

⁷³ Pellow (1740) s. 278.

⁷⁴ Berg (1961) s. 101.

över orienten med barbariska muslimer med våldsamma och mystiska riter. Offermyterna uttrycker indirekt en rädsla för islam och den komplexa bild som fanns hos många i väst. Den högtid Berg refererar till *Mullud är troligen Meulud eller Rebi*. Denna högtid kallas Mavalid al-Nabi vilket betyder ”profetens födelsedag”. Muhammed föddes i Mekka den 12 dagen i månaden Rebi I (den 20 augusti år 570 e.v.t.) Inför denna högtid beskriver Berg hur kejsaren slaktar ett får på slottet, vilket inte är omöjligt att han bevittnat. Även Pellow resonerar sedan om att han inte sett någon offra kristna. Han berättar om hur han hört talas om hur de stred mot en tapper spansk kapten på ett fartyg som de avsåg att kapa. När de kom iland med kaptenen och det som var kvar av besättningen ville en man i land uppnå ära genom att döda kaptenen. Kaparna gav då ett svärd till den spanska kaptenen och uppmanade personen i land att slåss mot honom. Mannen var då inte längre så benägen att ”offra” den kristna. Pellow är snarast imponerad över det rättspatos muslimerna visade i situationen. Det verkar som det funnits diskurser eller berättelser som florerat om offrandet av kristna och judar men dessa tillbakavisas av källorna. Dessa muntliga berättelser som källorna återger är tydliga diskurser som framkommer i källorna. De är sannolikt ett uttryck för den rädsla som fanns för ”turken” och muslimer under lång tid. Brisson har ingen referens till offerkulten. Det kan vara ett utslag av att rädslan och mystiken avtagit vid tiden för hans fångenskap. Kunskapen om islam hade också ökat väsentligt vid tiden för hans fångenskap.

10.6 Tvillingrädslan

I teoriavsnittet nämner jag Colley och den så kallade ”tvillingrädslan”⁷⁵. Det vill säga rädslan över att islam skulle expandera som religion och muslimerna breda ut sig geografiskt. Denna rädsla var vid tiden rationell även om Osmanska riket hade passerat sin topp. Geografiskt var riket som störst under slutet av 1600-talet och sträckte sig då från Wiens utkanter i nordväst till Aden längst ner på Arabiska halvön, och från Kaukasus i nordöst till Algeriet i sydväst. Det Osmanska riket var definitivt en stormakt i början av 1700-talet

I Bergs berättelse framkommer synsättet att muslimer önskar ett världsherravälde. Han beskriver att vid deras bön upprepar de ständigt *Aribiata safferla*. Detta påstår Berg betyder en önskan att få råda över de kristna.⁷⁶ Andra delen av uttrycket skall vara *Sta-fer-ala*. Något som Berg skriver ut i sin bok i fonetisk svenska. Det var vid tiden ett vanligt uttryck vid bön

---

⁷⁵ Colley (2000) s. 4.

⁷⁶ Berg (1961) s.100.

för tiden och betyder ”Gud välsigne mig”⁷⁷ eller enligt Pellow ”*GOD keep me*”.⁷⁸ Detta har Berg antingen själv tolkat inkorrekt eller fått berättat för sig av någon som valt att tolka uttrycket på detta sätt. I de tidiga källorna finns tydligare rädslan och diskursen att ”Turken” och islam skulle fortsätta att expandera. Med utgångspunkt från Pellow's tillfångatagande är det bara ca 35 år tidigare som Osmanska riket expanderade genom Europa och belägrade Wien 1683. De förlorade visserligen det slaget och drevs tillbaka⁷⁹. Men rädslan för ”Turken” var utbredd och levde kvar länge. Bergs missuppfattning av betydelsen i muslimernas bön kan tolkas som ett utslag av ”tvillingrädslan”.

10.7 Judarna i Nordafrika

Det fanns en stor mängd judar i Nordafrika. En av de främsta anledningarna var den förföljelse de fått utstå i Europa. Spanien beslutade 1492 efter att det sista moriska fästet *Alhambra* i Granada hade fallit att utvisa alla judar. De fick 90 dagar på sig att konvertera eller emigrera. Man bedömer att mellan 150000-165000 judar emigrerade, många till Nordafrika.⁸⁰ Judar förföljdes i hela Europa. I Sverige hade judar funnits sedan 1500-talet men det var inte förrän i slutet av 1770-talet som de första judiska församlingarna tilläts. Under 1782 utfärdades judereglementet, vilket gav judarna rätt att bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping och arbeta med vissa specificerade yrken.⁸¹ Fram till 1863 var äktenskap mellan kristna och judar förbjudna i Sverige.

Judarna tycktes leva i en egen del av de muslimska städerna med portar som låstes på kvällarna. Anledningen var enligt Pellow att skydda dem från befolkningen.⁸² Det var belagt enligt lag med dödsstraff för en jude att bära hand på en muslim. Hade inte portarna vaktats och låsts hade risken varit stor att judarna hade plundrats. Judarna arbetade ofta med räkenskaper och med relativt avancerade tjänster åt kejsaren, men de verkar haft en dual ställning i samhället. De utnyttjades av både muslimer och ofria kristna. Enligt Pellow fick de ofta betala olika extra skatter till sultanen. De fick till exempel betala en stor gåva för varje barn kejsaren fick. Enligt Pellow hade kejsaren 900 söner och 300 döttrar så blev det ansevärdiga summor. Alla tre källorna har en relativt nedsättande syn på judar. Berg och de

---

⁷⁷ John Braithwait: *The history of the revolutions in the empire of Marocco, upon the death of the late emperor Muley Ishmael*, (London 1729) s. 362.

⁷⁸ Pellow (1740) s. 282.

⁷⁹ McKay (2018) s.513.

⁸⁰ Karin Sennerfelt. *En samtidig Världshistoria*, Maria Sjöberg red, (Lund, 2017).

⁸¹ Susanna Hedenborg & Lars Hedenborg. *Det svenska samhället. Bönderna och arbetarnas tid. 1720-2014*. (Lund,2015).

⁸² Pellow (1740) s. 12.

övriga kristna tvingar dem under en period ge dem matpengar. Det speglar en syn som fanns mot judar under tidsperioden.

Både Pellow och Berg nämner att i Nordafrika hade judarna en möjlighet att fritt utöva sin religion.” Judarne hafva ock här sina synagogor och fria öfning, mäst öfver hela kejsardömet.⁸³

Trots att islam vid denna tid stod för en större öppenhet mot andra religioner och speciellt judendomen än vad Västeuropa och Sverige gjorde finns det hos källorna inget resonemang kring detta. Möjligtvis är detta ett utslag för att inte kreditera islam och de muslimska samhällena. Det är möjligtvis även så att Pellow och Berg såg det som fel att tillåta judar att tillämpa sin religion. Det faktum att Berg och hans medkristna fångar tvingar judar att ge dem extra matpengar med hot om våld tyder på en väldigt nedsättande syn.

Även Brisson nämnde judar vid ett antal tillfällen. De var ofta handelsmän. Han mötte dem under sin resa mellan platser i öknen. De handlade bland annat med ull och tobak och var en del av samhället men fick utstå mycket.

They are, however, exposed to the most humiliating insults. An Arab snatches the bread from the hand of an Israelit; enters his house and makes him give him a handful of tobacco, often beats him, never treats him but with greatest intolerance; and yet the poor Jew must suffer all this with patience.⁸⁴

Det finns hos Brisson en förändring i nyansen hur judar beskrivs. I ovanstående citat är muslimerna tjuvaktiga och behandlar juden illa, medan denne tålmodigt tar emot en orättfärdig behandling. Brisson kommer från en mer sekulariserad tid. Han ser med andra ögon på både juden och muslimen. Han ger uttryck för att judar är mer civiliserade än muslimer.

10.8 Sultanen och rättsskipning

Både Pellow och Berg berättar på flera ställen om de oberäkneliga sultanerna. De radar upp exempel på hur sultanen låter halshugga mängder av män eller beordrar bestraffningar på mer grymma sätt. Båda de tidiga källorna anser det råder en stor rättslöshet för den enskilde medborgaren.

Pellow beskriver i ett kapitel om de orättvisa skatterna och reflekterar över styrelseskicket i samhället och jämför med Storbritannien.

---

⁸³ Berg (1961) s. 106.

⁸⁴ Brisson (1789) s. 134.

Here every Man enjoys what is his own with the most undisturbed Security, and without any fear of having it ravished from him by the hand of power. Here no haughty King dares to lay his Hand, without the Leave of the Laws, on the meanest of his Subjects; much less doom them so unjust on cruel Deaths.⁸⁵

Mycket av Pellows berättelse handlar om krig och ond bråd död. Han själv fruktar över sitt liv i början av berättelsen när han är i tjänst hos en av sultanens fruar. Det är tydligt i berättelsen hur enväldig han anser sultanen vara.

Även Berg reflekterar över avsaknaden på rättssäkerhet. Att han för fram advokater tyder på en insikt i rättssystemet i Sverige som kan verka lite förvånande för en enkel skeppare. Man kan inte utesluta att en redaktör har bidragit till texten.

I allmänhet äro lag och domare mäst så osynlige här, som advocater är många i Europa. De ingå väl med hvar andra åtskillige förbund, då de utsträcka båda händerne in till hvar andra med flatan upvänd, då turkerna deremot hålla i skiägget och dervid svärja, men löften giälla sällan länge. För egen nytta och små saker slår den ena den andra ihjäl, utan annat ansvar, än om den dräptas släckt och vänner finna sig vid hämnd med lika mått⁸⁶.

Berg uttrycker här även vad gäller invånarna att *de* är opålitliga och våldsamma. Detta är ett av de mer flagranta exemplen av Berg där han generaliserar egenskaper hos den ”vanliga” invånaren vilket han annars är sparsam med.

Även Brisson påpekar att den enda egentliga domaren är sultanen vilken med höjandet av ett finger och utan empati kan få vem som helst halshuggen. Dock händer aldrig detta rika personer då de kan köpa sig fria. Hans indignation över att rika kan köpa sig fria kan tyda på en samhällssituation som var annorlunda än den de tidigare källorna upplevde.

Brisson skriver om ett möte med sultanen eller kungen av Fez och Mekines som han kallar honom och kritiserar Europas handfallenhet inför honom.

I cannot here help observing, how extraordinary it is, that a prince so little to be dreaded as the Emperor of Morocco, should require the powers of Europe to send Ambassadors to him, and even oblige them, in some measure, to become tributary to him.⁸⁷

Han fortsätter med att det är de europeiska nationerna som understöder en orättfärdig regim. De handlar spannmål av snikenhet och säljer kanoner till dem. Hade England och Spanien slagit sig samman hade de kunnat jämna barbariets städer med marken. Denna insikt och tro

---

⁸⁵ Pellow (1740) s. 105.

⁸⁶ Berg (1961) s. 121.

⁸⁷ Brisson (1789) s. 156.

på stormakternas förmåga att möta Osmanska riket och Barabareskstaterna med våld är en ny syn i förhållande till de tidigare källorna.

11 Delsammanfattning och komparativ analys av religioner och samhälle

11.1 Pellow

Pellows beskrivning av sin tid som ofri är komplex av flera skäl, vilket har diskuterats. Hans djupa insikter i både religionsfrågor och kultur framkommer vid olika tillfällen i texten. Han är emellanåt beundrande till landets kultur och byggnadsverk. Han resonerar sällan om trosfrågor och moral. Han kommenterar vid ett flertal tillfällen med en viss brist på empati den grymhet som förekommer i samhället och som han delvis medverkar till. Han uppvisar djupa kunskaper om islam vid flera tillfällen i berättelsen. Bland annat nämner han tre trosinriktningar inom islam. Hans hyllande av kristendomen och avståndstagande från islam upplevs ibland som rutinmässig. Detta passar tydligt in på Colleys resonemang att man vill försäkra släkt och vänner om att man är samma person som lämnade hemlandet. Man har inte påverkats av den främmande kulturen och religionen. Han anser sig i hela berättelsen vara kristen trots att han konverterat. Huruvida han utelämnat detaljer om sitt muslimska liv kan vi ej veta. Pellow gör tydligt en kategorisering av människor genom deras nationalitet och inte religion eller klass. Han benämner dem som tyskar, spanjorer, fransmän och morer.

Undantaget är judar som är en enhetlig grupp. Han gör sällan någon skillnad på protestanter eller katoliker när han pratar om kristna som grupp. Han har en komplex varierad bild av morer som inte är entydigt positiv eller negativ. Detta motsäger Suids teori med klassificeringar och tillhörande generalisering av egenskaper. En viss negativ diskurs lyser igenom inte minst när han talar om morer i ledande ställning. I Pellows berättelse kan man se en viss indirekt nedlåtande diskurs mot katoliker vid liknelsen med islam. Inte minst tydligt blir resonemanget kring helgon. Detta fenomen är något Colley tar upp i sin teori. Pellow är frekvent med att nämna Marockos stora militära styrka vilken han är en del av. Bilden av muslimer, religionen och samhället är komplex med en ibland underdånig perception av sig själv i samhället och ibland stark och dominerande. Vad gäller samhällets styrelseskick är han mer beklagande över förhållandena och hyllar det inhemska. Detta är givetvis även ett uttryck för att i en publicering smickra sina läsare. Det kan givetvis också vara ett utslag av en förläggare. Pellow bidrar till den heterogena bild av Barabareskstaterna som Colley vill göra gällande. I denna tidiga källa ser man inte en tydlig bild av Västeuropa som dominerande part.

11.2 Berg

Marcus Berg är tydligt präglad av den strikta protestantiska miljö han kommer ifrån. Han tar ett tydligt avstånd i religionsfrågor från islam. Hans syn på morerna är inte enhetlig. Han lyfter fram positiva egenskaper och är relativt nyanserad även om den negativa diskursen överväger, dock inte med en nedlåtenhet som Said beskriver. Jag tolkar dock in ett tydligare *vi* och *de* i denna källa. Hans berättelse är i många fall mångfacetterad och i stora delar resonerande och saklig vilket passar in i teorin av Colley. Även antagonismen mellan protestantism och katolicism som tydligt framträder hos Berg passar in i Colleys teori. Detta är sannolikt också ett utslag av det mindre sekulariserade samhälle som Berg kommer ifrån i jämförelse med övriga källor. Kyrkan i Sverige hade under 1700-talet en stark ställning och påverkan på människors liv. Samhället i Sverige var väldigt skiktat och jämförelsen med trälar och tjänstehjon ger en tydlig bild av hans syn. Offerkulten som förekommer både i Berg och i Pellows berättelse ser jag som ett uttryck både för en mystik som förekom i synen på islam och en rädsla för islam och dess utövare. Man såg sig definitivt inte som överlägsen inom en homogen västerländsk hegemoni. Han kritiserar rättsosäkerheten och att avtal inte tycks hålla. Det är även ett av få ställen där han generaliserar egenskaper hos muslimer. Den tvillingrädsla Colley talar om framträder delvis i detta sammanhang men även i Bergs missuppfattning om betydelsen av "sta-fer-ala". Rädslan över att muslimer vill råda över alla kristna var påtaglig och verklig.

11.3 Brisson

I Brissons beskrivning finns mängder av nedlåtande beskrivningar av muslimerna. Han kallar dem oftast för araber vilket är en nedsättande benämning i sig. Han ger ett intryck av att vara väldigt ointresserad av religion. Det kan givetvis bero på Brisson som person men mer sannolikt den tidsålder han levde i. Hans berättelse gavs ut samma år som franska revolutionen vilket i sig kan ha betydelse för hans berättelse. Sekulariseringen och upplysningen hade även nått väsentligt längre. När han beskriver ett muslimskt bönemöte och jämför det med ett kyrkobesök lägger han till att de är vildar. Denna jämförelse i sig kan vara ett avståndstagande från religion generellt. Brisson är tydlig med att han anser *de* vara dumma och oförmögna att ägna sig åt tillverkning. Till och med att lasta deras kameler anser han sig nödd till att lära dem. Brisson utgör ett tydligt exempel på skapandet av Sids stereotyper. Diskursen att västerlänningar är en dominerande part ser vi tydligt i denna del. Det framkommer en viss medkänsla mot judar i hans berättelse i förhållande till muslimer.

Judarna framstår som mer civiliserade och som med tålmod får stå ut med oförskämdheter från underlägsna muslimer.

Brisson har en tydligt nedlåtande syn på både styrelseskicket och dess ledare. Han anser att man lätt skulle kunna befria dessa länder från despotin om stormakterna slog sig samman. I detta kan man ana en imperialistisk syn. De mer ”civiliserade” staterna bör göra sin plikt. Ett utslag av ”*the white man burden*”⁸⁸. Sannolikt har de år som förflutit mellan Berg och Pellows berättelser till Brissons betydelse i synen på islam, muslimer och dess samhälle. Sids orientalism och diskursen rörande Occidenten som den dominerande parten och Orienten som underlägsen part överensstämmer i väsentligt högre grad i Brissons berättelse.

12 Konvertiter

En speciell kategori av muslimer var de kristna som konverterade till islam.

Under 1700-talet användes ordet renegat huvudsakligen för kristna som konverterade till islam. De europeiska samhällena var präglade av kristendomen och det var mycket skambelagt. Peter Lamborn Wilson skriver i *Piraternas utopi*. ”Européerna utgick från att apostaterna-avfällningarna-var mänskligt avskum och förmodade att motiven för deras omvändelse var de lägsta tänkbara: girighet, motvilja hämnd”.⁸⁹ Islam tillåter inte muslimer hålla andra muslimer som slavar. Genom att konvertera till islam kunde därmed kristna slavar återfå sin ”frihet”. Anledningen till att jag skriver frihet med citationstecken är att Pellow inte upplever sig som fri, utan upplevs i Pellows fall som relativ. På vissa ställen betraktades nya muslimer som lyckobringare medan de på andra ställen var de utanför gemenskapen. Beslutet att konvertera föregicks säkerligen i de flesta fall många tankar med mycket ångest. För många var det sannolikt en moralisk kamp. Valet att återfå friheten men överge sin själ, sin kristna tro var säkert svårt. Det var inte utan konsekvenser att konvertera. Man avsåg sig samtidigt sitt medborgarskap i hemlandet. Man kunde inte längre hoppas på att bli friköpt av sitt hemland. Det var dessutom i de flesta fall behäftat med ett strängt straff i Europa. I vissa länder förekom både utvisning och dödsstraff. I Sverige var en konvertering från statskyrkan till katolicism belagt med landsförvisning. År 1726 infördes konventikelplakatet som förbjöd bönemöten utanför statskyrkan. Lagen fanns kvar till 1858.⁹⁰ Men främsta straffet var nog

---

⁸⁸ En dikt av Rudyard Kipling från 1899. I dikten beklagar han sig över vilka offer de vita européerna måste göra för att civilisera den mindre civiliserade världen.

⁸⁹ Wilson Lamborn, Peter, *Piraternas Utopi*, (Ungern 2016). s. 16.

⁹⁰ Hedenborg & Kvarnström (2014) s.152.

skammen och att man gav upp hoppet om att någonsin kunna återvända till hemlandet till sina nära och kära. Trots detta återkom flera konvertiter på eget initiativ likt Pellow till hemlandet.

I ett avsnitt av Pellow's berättelse skriver Storbritanniens ambassadör i Marocko 1721 Charles Stewart, om sina upplevelser under sin tid i Marocko. Han dog 1741 så utgår jag från att innehållet är korrekt annars hade det varit svårt att ha med uppgiften i en utgiven bok. Han var parlamentsledamot mellan 1723-1741. Han nämner händelsen att han lyckades få alla engelsmän i Marocko frigivna vid tidpunkten mot en lösensumma. Stewart säger också att Mr. Pellow var behjälplig. "The ambassador had the good success to embark 296 english, being (with a few whi died on the road) all that were left alive, and had not turned Moors".⁹¹Händelsen med frigivningen av engelska ofria är historiskt verifierad.⁹²I sammanhanget är det intressant att han tydligt säger att man inte var föremål för att bli friköpt om man konverterat. Det är också tydligt att Pellow har varit i omgivningen men inte blivit inkluderad i friköpet.

Härskarna och korsarkaptenerna var i stort behov av utbildade sjömän och hantverkare. I dessa fall var ofta belöningen förutom friheten god. Armén var på grund av alla krig i stort behov av soldater där många renegater tog tjänst som Pellow. Mellan 1621-1627 fanns ca 25.000 kristna fångar i Alger. Mellan 1609-1629 konverterade 857 tyskar, 138 hamburgare, 300 engelsmän, 130 holländare, 160 danskar samt 250 polacker, ungrare och moskoviter.⁹³ Även om åren haltar och det var tidigare än mina källor får man en uppfattning om frekvensen. Motiven för att konvertera varierade säkert.

För de som konverterade blev många i ännu större utsträckning en integrerad del av samhället och fick uppleva islam på nära håll. Hur mycket de utövade religionen varierade sannolikt mycket. Risken är stor att de som verkligen hängav sig åt islam och sedan återkom till Europa utelämnar detta faktum i en skriftlig källa.

12.1 Var konverteringen frivillig?

Thomas Pellow var väldigt ung när han blev ofri och sedan konverterade till islam. Enligt honom själv utsattes han först för övertalning vilken han motstod. Han berättar sedan om att han slogs i bojor under flera månader och fick bara vatten och bröd. Han piskades dagligen. Det var först efter han brändes med järn som han till slut accepterade att konvertera, fast

---

⁹¹ Pellow (1740) s.67.

⁹² John Charnock, *Biographa Navails*. (1795 Boston).

⁹³ Spencer Williams, *Algiers in the age of the Corsairs*. (University of Oklahoma press 1976). S. 127.

aldrig i sitt hjärta. Beskrivningen på tortyren och vad han fick utstå är omfattande och detaljerad. Enligt Pellow pågick den under flera månader.

” I was at last constrained to submit, calling upon GOD to forgive me, who knows that I never gave the Consent of the heart.”⁹⁴

Hur mycket av tortyren han fick utstå som är sann i hans berättelse kan vi inte veta. Det är givetvis för Pellow viktigt att framhärda att han inte frivilligt konverterade. Han vill framstå som en god kristen efter hemkomsten och inte någon som konverterade för att vinna förmåner. Det är troligen anledningen till den detaljerade beskrivningen av tortyren. Texten beskriver hur han efter konverteringen fick gå i skola ett antal månader för att lära sig muslimska seder men även att läsa och skriva.⁹⁵ Under 1700-talet när friköpningssystemet utvecklades var det inte i Barbareskstaternas intresse att majoriteten konverterade. De blev då inte längre gratis arbetskraft och var i princip av inget intresse från deras hemländer att friköpas⁹⁶. Under denna tid var friköpningarna av betydande ekonomisk betydelse för Barbareskstaterna.

Berg skriver flera gången i texten att ingen tvingades att konvertera. Detta kontrasterar tydligt mot Pellow's berättelse. De två är dessutom i samma stad dock är det nästan 20 år mellan deras berättelser. Man kan inte utesluta av båda berättelserna stämmer men inte heller att Pellow frivilligt konverterat.

Af dem fordras hvarken särdeles någon ed eller försäkran om deras ståndackthet. Ingen tvingas heller här av de christne at ändra sin religion, hvilket synes vara ett synnerligt märcke af Guds försyn⁹⁷

Ett annat exempel på att konverteringarna i källan av Berg skedde på frivillig grund finns redan i första kapitlet.

Kort efter vår ankomst förnekade 5 stycken spaniorer och en port-mahomer⁹⁸ den christna religionen och antogo den mahometanska för hvilken ordsak de blefvo fria från trälldomen, och fingo lof at söka sig födan på hvad sätt som de sielfva ville. Men varda dock utaf morerna ganska litet estimerade⁹⁹

---

⁹⁴ Pellow (1740) s. 16.

⁹⁵ Pellow (1740) s. 16.

⁹⁶ Anna Diamantouli, "Renegades: Converts to Islam in American Barbary captivity Narratives of the 1790s", *Piracy and captivity in the Mediterranean, 1550-1810*, edited by Mario Klerer, (NY, 2019).

⁹⁷ Berg (1961) s.116.

⁹⁸ Från staden Mahon på Menorca

⁹⁹ Berg (1961) s. 54.

12.2 Varför konverterade man?

En del ofria hamnade verkligen i ett slavliknande förhållande med tungt arbete och fysisk bestraffning. Sultanen och hans ordergivning var oberäknelig och risken att bli dödad fanns alltid. Även om det fanns stränga straff att frångå muslimsk lära verkar det som man såg mellan fingrarna för en del västerländska sedvänjor som att dricka alkohol. Detta gällde särskilt för renegater. I Pellows berättelse finns mängder av stycken där detta beskrivs, inte minst verkar han själv uppskatta vin och sprit. Även moreerna verkade uppskatta alkohol även om de sannolikt fick dricka mindre offentligt. ”Brygga är för moreerna obekant, med juderne förstå både den konsten samt att bränna, af hvilka moreerna lärde sig braf at supa”¹⁰⁰

De som hade tunga arbeten eller hade kunskaper som efterfrågades fanns sannolikt en lockelse att konvertera och blir fri. För de mer okvalificerade fanns en stor efterfrågan på soldater. Det var denna karriär som Pellow valde. Han var under i princip hela sin tid i Marocko soldat och officer. Han förde befäl över stora trupper med mestadels européer. Det finns även flera exempel på kristna kaptener som konverterat och blivit förmögna genom att bli korsarkaptener. Den stora negativa konsekvensen var att man avsåde sig sitt medborgarskap och fick förbereda sig på ett liv i Nordafrika. Detta gjorde många och skaffade familj likt Pellow. Hade man ingen stark religiös grund var sannolikt detta steg inte så långt. För Berg som kom från ett samhälle kraftigt påverkat av religionen och som sannolikt var djupt troende var övergivandet av sin tro en handling där man gav upp sin identitet och själ. Nedan är ett citat från Berg som både visar att det inte för alla gav ett bättre liv efter konverteringen och där Berg tydligt skambelagde handlingen.

En ung dock nog vanför spanior för att slippa arbeta antog mahometanska läran men fick sedan ingen utväg för sig til föda och kläder, utan erkiänsla af sin stora dårskap, måste med blygsel tigga sig underhåld af de andra slafvar och i sine väntade gode dagar, låta sig behaga at ensam ligga uti ett eländigare rum än vårt var; torde väl hända efter allmagtens behag, at därmed både ärinra honom sit grofva fel och at varna de andre från dylikt¹⁰¹

Det finns många belägg för att det fanns ett stort antal konvertiter i samhället. Pellow nämner löpande att han träffar spanjorer, fransmän, tyskar etc. Inte minst gör han det i sin roll som officer. När han är sårad vid ett tillfälle är det en tysk läkare som behandlar honom. Man får förmoda att alla de han möter i sin yrkesutövning är renegater. Pellow fördömer dem aldrig

---

¹⁰⁰ Berg (1961) s. 115.

¹⁰¹ Berg (1961) s. 107.

eller har någon nedlåtande diskurs om dem. Det är visserligen naturligt då Pellow själv konverterat.

Berg har tidigare i texten angivit att de var 36 spanska och en från Port- Mahome kristna slavar vid tillfället för hans ankomst. Det går inte att säga huruvida de ca 15% som konverterade är ett representativ antal. Berg lägger vid detta tillfälle i texten inga värderingar på de som konverterade. Däremot bekräftar han att de blev fria från slaveriet. Han säger vidare att de inte var uppskattade av lokalbefolkningen. Detta är i staden Fez. Man kan inte dra slutsatsen att detta gällde överallt i Barbareskstaterna. Anledningarna till att de inte var uppskattade i Fez vid tidpunkten kan vara flera. Även Berg nämner armén och i detta fall den stora armé som huvudsakligen bestod av svarta soldater i sin text. I Pellow's text framkommer det vid flera fall att den var en maktfaktor. Deras lojalitet kunde vara avgörande för vilken kejsare som var vid makten.

De svarta som äro kejsarens soldater, hafva framför de andra detta landets inbyggare nog insikt uti krigsvetenskapen, hvarföre de till större delen hafva at tacka den christna lärans förnekare, hvilka gifvit sig under deras troupe¹⁰²

Berg bekräftar två saker i detta textstycke. Dels att ett flertal kristna tog tjänst i armén dels att han ansåg att de kristna hade en teknisk överlägsenhet i krigsvetenskap. Huruvida den består av teknisk kunskap eller strategi framgår ej. Möjligtvis kan man tolka in en diskurs om Västeuropas högre kunskapsnivå. Han skriver på ett annat ställe att det finns många renegater i städerna och att de ”gemenligen blanda sig med negrerne”¹⁰³ Det är dels en bekräftelse på att det var frekvent med kristna som konverterade i städerna men också en diskurs på Bergs syn på svarta. De kom i regel från kustområdena ofta från Guinea. Av Bergs uttryck kan man förmoda att han såg både dem och renegaterna som lägre stående.

Brisson som flyttades runt ofta i öknen träffar ingen renegat under sin tid där. När han slutligen hamnar i en stad i Marocko nämner han inget om alla de kristna som konverterat som han sannolikt mött. Min tolkning och förklaring återkommer jag till i nästa stycke.

---

¹⁰² Berg (1961) s. 53.

¹⁰³ Berg (1961) s. 106.

13 Delsammanfattning och komparativ analys av konvertiter

13.1 Pellow

Thomas Pellow var den enda av källorna som konverterade till islam. Han lägger ned stor kraft på att förklara att konverteringen inte var någon frivillig process. Hur det förhöll sig kan vi inte fastslå. Det finns uppgifter som tyder på att det förekommit våld för att få kristna att konvertera, men det finns flera källor och logiska förklaringar som tyder även på det motsatta. Exempelvis kan nämnas att en Barabareskstat gick miste om potentiella friköpningspengar som var betydelsefulla. Att Pellow inte har någon negativ diskurs kring europeiska muslimer är naturligt då han själv konverterade. Han benämner huvudsakligen människor efter nationalitet. Han beskriver i ett stycke att hans dotter kramat honom och sagt att de alla skulle åka till hans hemland för att få det bättre och säkrare. I sina tankar beskriver han att det var omöjligt. Han förklarar inte varför. Sannolikt ansåg han det överflödigt att förklara för läsaren. Han hade konverterat till islam och var gift med en muslim och det var därför omöjligt att återvända. Han återkom trots allt i sin berättelse och bedyrar att han alltid var kristen, följer Colleys teori. Hans komplexa förhållande till religion, sin identitet och samhället följer även det Colleys teori. Det är svårt att hitta någon del i hans berättelse rörande konvertiter som passar in i Suids teori om Orientalism. Man kan snarare genom mängden av konvertiter som beskrivs ana en underkastelse av de kristna i det muslimska samhället. För hemmanationerna var det inte bara en förödmjukelse att betala stora lösensummor som Colley beskriver utan även att deras medborgare underkastade sig en annan religion och dess härskare.

13.2 Berg

Berg är oerhört tydlig på flera ställen att det inte förekom något tvång att konvertera. Det hade varit lätt för honom att lägga in en text att han motstått slag eller övertalning. Men detta förekommer inte rörande hans egen person eller någon annans. Detta ger en viss tveksamhet över Pellow's berättelse i detta avseende, det kan inte heller uteslutas att förhållandet hade förändrats på de 16 år som förflöt mellan deras berättelser. I Bergs beskrivning av de europeiska muslimerna, framträder annars en viss kluvenhet. Han är tydlig i sitt fördömande att det är fel att konvertera. I citatet med spanjorer som slutar som tiggare tycker han det ska vara ett varnande exempel för andra. Vid ett annat tillfälle är han nedlåtande då han säger att de blandar sig med ”*negrerne*”. Vi reagerar idag över att man benämner svarta på detta sätt. Berg försökte sannolikt nedvärdera konvertiterna genom detta uttalande visa att de blivit så

förtappade att de umgicks med svarta. Vid andra tillfällen beskriver han konvertiter relativt sakligt. En viss nedlåtande ton på muslimers militära kunskaper kan utläsas i att det är konvertiter *de* kan tacka för truppernas styrka. I detta kan läsas in Orientalismens diskurs på en överlägsenhet hos västvärlden. Även i stycket att också muslimer lärt sig supa kan det passa in att muslimer är lögnare. Generellt är det dock svårt att applicera Saids gemensamma hegemoni om Orienten i detta tema i Bergs berättelse.

13.3 Brisson

Det är otvivelaktigt att även Brisson har mött inte bara kristna slavar som han nämner utan även konvertiter. Sannolikt gjorde han det redan när han flyttades runt i öknen. Han har definitivt gjort det när han kom till Marocko. Varför denna tystnad om dem i hans berättelse? Min tolkning av hans tystnad är att det inte passar in i den hegemoni som växt fram. I Brissons diskurs är Västeuropa överlägset. Att någon frivilligt skulle underkasta sig islam och det muslimska samhället är avvikande. Saids Orientalism med en starkare part som är det kristna Västeuropa gör en sådan handling omöjlig därför utelämnas det.

14 Muslimska kvinnor och genus

Orientalismen hade enligt Said sexistiska skygglappar. Kvinnorna blev skapelser av den mäktige västerländska mannens fantasi. De var sensuella, dumma, men framförallt villiga. De blev en karikatyr, en stereotyp och förekom ofta i pornografiska romaner.¹⁰⁴ I Orientalismen kan man läsa in att kvinnor var underlägsna män, de blev genom att både vara kvinnor och orientaler dubbelt underlägsna.¹⁰⁵ Min tolkning av orientalismen är att det också finns en diskurs kring kvinnorna som offer för ett patriarkalt system där de utnyttjas. Man ser inte sina egna patriarkala konstruktioner och har en önskan att rädda kvinnan från *dem*.

kvinnor är vanligtvis skapelser av den mäktige mannens fantasi. De ger uttryck för en gränslös sensualism. De är mer eller mindre dumma och framföra allt är de villiga.¹⁰⁶

Alla tre källorna uppmärksammar kvinnorna i samhället. Det torde i samtliga fall röra sig om muslimska kvinnor även om det inte alltid specifikt anges. Det hade givetvis i detta sammanhang varit intressant att ha en kvinnlig källa. Samtida afrikanska källor är få. Kvinnliga afrikanska källor är mig veterligen obefintliga. Det var inte ovanligt med

---

¹⁰⁴ Said. (2016) s.325.

¹⁰⁵ Shabanirad & Mirandi. *Edward Saids Orientalism and the representation of Oriental woman in George Orwell's Burmese days.* (Schweiz, 2015).S.24.

¹⁰⁶ Said (2016) s. 324.

europiska kvinnor som ofria i Nordafrika. De kunde arbeta i hushållen eller vara i sultanens harem. Det finns ett fåtal kvinnliga fångenskapsberättelser. I genusperspektivet kan man utläsa källornas syn inte bara på kvinnor utan även en syn på samhället i allmänhet. Pellow gifter sig så småningom på anmodan av kejsaren och får barn vilket jag återkommer till.

Nordafrika var under 1700-talet liksom Europa ett patriarkaliskt samhälle. Det är intressant att genom dessa ögon se på hur diskursen kring temat kvinnorna tar sig uttryck i berättelserna. Skiljer den patriarkala synen sig åt? Ansåg sig männen från Västeuropa ha rätt att dominera kvinnan i orienten? Ansåg de orientens man ha rätt att dominera kvinnan? Dessa är några frågor man kan ställa sig.

14.1 Muslimska kvinnan och religion

Religionen var ett betydande inslag i samhället i Nordafrika. Kvinnorna var en del i religionen. Pellow som torde vara den som har mest insikt i hur kvinnorna utövade sin religion anger att de inte var tillåtna att gå till moskén utan utövade religionen i hemmet.

”They are not suffered to go to church, left the Devotion of the Men should be interrupted by their Presence, but have set Forms of Prayers and Cermonies to be performed at Home”.¹⁰⁷

Pellow säger att de är helt exkluderade från publika affärer. Han raljerar om att en fru kan bli anförtrodd en statshemlighet och man kan vara säker på att den aldrig kommer yppas för någon. Båda de tidiga källorna verkar ha medkänsla med kvinnorna och uttrycker att de får utstå ett visst mått av orättvisa.

Berg har i nedanstående citat en något raljant ton. Han ifrågasätter indirekt om kvinnan har någon plats i islam. Han är avståndstagande mot *dem* och anser indirekt att kvinnor har en högre aktning i Sverige.

Vet ock icke säkert om Mahomet lofvat dem sitt sällskap efter döden, hälst de äro uteslutne ifrån den allmänna deras Gudstienst, ty i Kyrckan komma de aldrig, som mig bekant är. De anse detta kiönet väl för nyttigt, men ej för kostbart.¹⁰⁸

Muslimerna ber generellt oftast på annat ställe än i en moské. När muslimer besöker en moské idag ber män och kvinnor åtskilt och de går ofta in vid olika ingångar. Jag kan inte vederlägga hur förhållandena var i Fez vid denna tid. Mycket talar dock för att kvinnor ej gick dit. Även idag går inte kvinnor i moskén på veckans stora helgdag, vilken är fredagar eller under deras menstruation. Han avslutar med att de tycker att kvinnorna är nyttiga men att de inte sätter så

---

¹⁰⁷ Pellow /1740) s 245.

¹⁰⁸ Berg (1961) s. 103.

stort värde på dem. Det är oklart om han menar morers syn generellt eller religionen i sig. Brisson som befinner sig i öknen säger att kvinnorna enbart deltar i bönen på morgonen samt på kvällen.

“The women who assist only at those in the morning and those performed at ten at night, place themselves in the entrance of their tents with their faces turned towards the east”¹⁰⁹

Brisson lägger i detta sammanhang ingen större värdering på detta förhållande.

14.2 Kvinnan och äktenskapet

Enligt både Pellow och Berg hade en muslim rätt att gifta sig med fyra fruar, förutsatt att han kunde försörja dem. Därutöver fick mannen ha hur många konkubiner han ville. Enligt Pellow varierade uppgifterna om antalet konkubiner som kejsaren hade till mellan 4000 och 8000 stycken. Vanliga muslimer var dock väsentligt mer modesta. De flesta hade en fru. Bland välbeställda var det dock vanligt att ha flera fruar. Morerna gifte sig enligt Pellow väldigt tidigt. Männen var oftast ca 15 år och kvinnorna 8-10 år. Enligt honom var det inte ovanligt att kvinnorna kunde få barn redan vid 11 års ålder.¹¹⁰ Pellow själv gifte sig och fick två barn. Han var i texten relativt fåordig om sitt äktenskap. Enligt Pellow valde kejsaren ut 800 lojala män som till belöning fick möjlighet att gifta sig med kvinnor som kejsaren valt ut och erbjud dem. Detta var en hedersbetygelse att få en fru från kejsaren. En intressant detalj i sammanhanget var att Pellow insisterade på att få en brud ett antal gånger i berättelsen i samma hudfärg som han själv. Detta ser jag som ännu ett uttryck för att Pellow ville visa att han inte övergett sin västeuropeiska identitet. Hans fru kom från en bra familj och hans svåger var en högt uppsatt officer. Vid ett vanligt äktenskap uppvaktade en kvinnlig familjemedlem den blivande brudens mamma och sedan slöts ett avtal om giftermål. Mannen hade rätt att skilja sig från sin fru utan egentlig anledning och behålla barnen. Var hon inte oskuld vid äktenskapet kunde mannen skicka tillbaka henne till hennes far. Fadern hade då enligt Pellow rätt att strypa henne.¹¹¹ Otrohet var belagt med dödsstraff. Jag tolkar texten som att det gäller kvinnans otrohet. Kristna eller judar var inte tillåtna att leva gifta sig med muslimska kvinnor. De måste i det fall de levde med en muslimsk kvinna antingen konvertera eller bli brända till döds. Dessa uppgifter berättas relativt sakligt i källorna. Man kan förvånas över att källorna inte visar en större indignation.

---

¹⁰⁹ Brisson (1789) s. 170.

¹¹⁰ Pellow (1740) s.278.

¹¹¹ Pellow (1740) s. 237.

Berg anger att de oskulder från bättre familjer som skänktes till kejsaren var mellan 12-15 år.¹¹² Han reflekterar inte vidare på detta men sannolikt ansåg han det uppseendeväckande då han nämner uppgiften. Även Berg berättar om kvinnans brist på säkerhet.

Efter de ej genom vigsel sättas under verdslig lag, så hafva hustruerna ringa heder och ingen säkerhet, ty så snart de ej kunna behaga mannen, så säljas eller drifvas de bort, såsom annan välfången och köpt egendom¹¹³

Brisson ger ett exempel på ojämlikheten mellan man och kvinna i ett sammanhang när han beskriver barns uppväxt.

Scarcely is a male child able to walk when its mother treats it with the same respect as she treats her husband; that is to say, she prepares food for it, and never eats till her son is served.¹¹⁴

Det är tydligt att han reagerar över att även sönerna i unga åldrar sätts över kvinnorna i hierarkin. Detta ger Brisson flera exempel på. Han finner det orättfärdigt att kvinnor generellt behandlas så ojämlikt. Det är en annan nyans på skildrandet över detta än de tidigare källorna.

Man skall bära med sig att Europa även hade väldigt patriarkala lagar vid tidpunkten vilket kan förklara att de inte med större emfas påpekar det särartade.

Källorna kommenterar vid olika tillfällen kvinnornas utseende. Diskursen och synen på muslimska kvinnor är väldigt olika. Pellow anger att de är vackra. De mest attraktiva i morers ögon är de som är lite ”större”.

”They are extremely handsome, and bred up with the greatest care imaginable in Relation to their Modesty; the fattest and biggest are most admired.”¹¹⁵

De är ofta klädda i heltäckande kläder, dock inte alltid på landsbygden. ”They have very fine Eyes and some of them beautiful Skins, which we sometimes had an Opportunity of seeing.”¹¹⁶

Berg kommenterar inte deras utseende men deras arbete vid några tillfällen. Han bekräftar att de är tillbakadragna och sköter hemmen och arbetar flitigt.

Qvinfolcken åter, som man kan stjäla sig til at få se ibland, sköta alla insysslor, med kokning och matredning; de kunna äfen behändigt sog spinna på slända

---

¹¹² Berg (1961) s. 96.

¹¹³ Berg (1961) s.105.

¹¹⁴ Brisson (1789) s. 215.

¹¹⁵ Pellow (1740) s. 77.

¹¹⁶ Pellow (1740) s. 53.

både linne och ylle, då de alltid sitta på golvet uppå en matta med det ena låret bart för sländan skull efter deras berättelser, som få det se.¹¹⁷

Brisson har genomgående en helt annan ton när han beskriver kvinnornas utseende och egenskaper. Även han bekräftar att skönhetsidealet är något mer fetlagda kvinnor. Men sättet han beskriver det på är i en helt annan ton.

A Moores to be reckoned a beauty, must have long teeth sticking out of her mouth; the flesh from her shoulder to the elbow, loose and flabby; her body, legs and thighs prodigiously thick¹¹⁸

Brisson skriver vidare att deras klädsel är ful och att de snyter sig i kläderna. ”They use them also for wiping their nose, one must form a very disgusting idea of the cleanliness of Moorish woman”¹¹⁹Han anser trots att de är tillbakadragna att de är avundsjuka och grälsjuka.

Brisson anser även att kvinnorna är lata och att de ägnar halva dagarna åt att tala illa om andra. På ett annat ställe när han beskriver hur de kärnar smör så nämner han i en föraktfull ton, att de är löjligt koketta då de använder smöret i håret som en form av vax. Det är svårt att idag inte se en parallell till det vid samma tid vanliga användandet av puder och peruker i Västeuropa, i synnerhet eftersom Brisson var fransman. Än en gång är det tydligt att Brisson ger muslimer negativa egenskaper på ett generaliserande sätt. Han skapar genom sin kategorisering en stereotyp av en muslimsk kvinna. Det är förutom när han visar en viss empati över ojämlikheten snarare så att han överför de flesta dikotomier från muslimska mannen även till den muslimska kvinnan.

15 Delsammanfattning och Komparativ analys av Kvinnor och genus

15.1 Pellow

Thomas Pellow är gift under en stor del av sin vistelse i Marocko. Att få information av någon i samhället om vardagslivet för en muslimsk kvinna hade varit väldigt intressant. Tyvärr är informationen från honom om hans äktenskap väldigt knapphändig. Min tolkning är att han såg det som väldigt skambelagt att han levte med en muslimsk kvinna. Hade han varit kristen hade äktenskapet varit olagligt i Marocko såväl som i stora delar av Europa. Ett ytterligare tecken på detta är att Pellow i sin berättelse hävdar att han inför sultanen krävde att få en vit kvinna, en av sin egen sort. Det är inte speciellt troligt att han inför sultanen i verkligheten

---

¹¹⁷ Berg (1961) s. 113.

¹¹⁸ Brisson (1789) s. 173.

¹¹⁹ Brisson (1789) s. 174.

gjort detta, det blir en konstruktion i berättelsen för att minska skammen. Pellow varken sexualiserar kvinnor eller ser på dem som fula eller dumma. Tvärtom ser dem som vackra och omhändertagande samt ödmjuka. Han beskriver även att kvinnan har få rättigheter i det muslimska samhället. Då både Pellow och Berg nämner kejsarens harem med mångfalden av konkubiner är det möjligt att det kan ses som en fascination över företeelsen och en otydlig sexualisering. Hos Pellow är det svårt att finna en tydlig överensstämmelse såväl i Saids som Colleys teori.

15.2 Berg

Ett av de mest signifikanta fynden i Bergs berättelse som rör kvinnor är att han anser dem vara ringaktade. Enligt honom är de i muslimska samhället främst satta att behaga mannen. De är utlämnade till mannens godtycke i äktenskapet. Mannen har rätt att göra sig av med henne. Berg använder kvinnan i sin berättelse som ett redskap för att håna religionen. Han insinuerar att religionen inte inkluderar kvinnorna. Berg anser att de är flitiga i arbetet men uppskattas lite av de manliga muslimerna. Man kan indirekt se en önskan över att de borde leva mindre kuvade. Att det skulle vara en önskan att "frita" kvinnorna från en börda i ett överdrivet patriarkalt samhälle. När det gäller frågor rörande religion blir alltid Berg tydlig med *vi* och *de*. Detta passar väl in i Saids teori. Vi ser dock inga generaliserande egenskaper hos honom när det gäller kvinnor. Vi ser förutom fascinationen kring sultanens harem ingen sexualisering av kvinnan.

15.3 Brisson

Brisson uppmärksammar kvinnans tillbakadragna plats i samhället. Även utanför städerna är de inte delaktiga i gemensam bön utan är för sig själva vid tältmyningen. Det som tydligast framkommer i Brissons text rörande kvinnor är att han snarast lägger en manlig kategorisering på dem. Alla negativa egenskaper han tidigare generaliserat och gett manliga muslimer lägger han även på kvinnorna. Han lägger dessutom till ett antal ytterligare. De är inte bara lata och lögnaktiga utan grälsjuka och ohygieniska för att nämna ett par nya egenskaper. Tvärtemot den sexualisering som framkommer i Saids teori gör Brisson dem asexuella. Han tycker de är fula. Han kritiserar muslimers skönhetsideal. Han säger att de som anses vackra är feta och med utstickande tänder. Hans överordnade kategorisering av muslimer med negativa egenskaper gör ingen skillnad på kvinnor och män i hans berättelse. Till stora delar stämmer denna kategorisering överens med Saids teori men inte vad det gäller kvinnor.

16 Avslutande diskussion

Mitt syfte var att undersöka vilken bild av muslimer, islam och dess samhälle i Nordafrika som förmedlades under 1700-talet och om bilden förändrades över tiden, framförallt med hänsyn till de för Osmanska rikets betydelsefulla två krig som förflöt mellan källorna. Källorna jag använt är tre fångenskapsberättelser.

Det är en komplex bild som framträder. Det är tre individer med olika bakgrund som förmedlar bilden. De har olika religiös förankring, de kommer från helt olika kulturer och länder med olika maktambitioner. Bilden som förmedlas är heterogen även om det finns en del gemensamma särdrag. Generellt är bilderna av källorna från första delen av 1700 - talet mer lika. Berg verkar ha ett starkare religiöst patos som färgar hans berättelse. Detta kan givetvis bero på personlig övertygelse men kan också spegla det mindre sekulariserade Sverige vid den aktuella tiden. Pellow konverterade till islam och levde i Marocko under 23 år och blev en mer integrerad del av samhället. Han fick en djupare insikt om kulturen än de övriga. Samtidigt överskuggas ibland hans berättelse av skam över sin konvertering och hans försvar och iver att visa att han är kristen i sitt hjärta. Båda dessa källor har en utsatthet och ambivalens i sin berättelse. Berättelserna bär ett drag av fatalistisk syn, att detta är ett öde de inte har i sina egna händer. Det finns ett visst mått av underdånighet. De framhåller både positiva och negativa företeelser i samhället och hos muslimer. När det kommer till religionen, härskaren och samhällssystemet är de mer fördömande.

Med en förskjutning i tid till sista källan som är skriven av fransmannen Pierre-Raymond de Brisson har världen passerat två betydelsefulla krig, det globala sjuårskriget 1756-1763 och det rysk-turkiska kriget 1768-1774. Det sistnämnda innebar en förödande förlust för Osmanska riket. Dessa krig och förlusten för Osmanska Riket försköt sannolikt bilden på Levanten och dess vasallstater. Samtidigt blev stora delar av Västeuropa starkare både militärt och ekonomiskt under hela 1700 – talet, inte minst genom tekniska framsteg. De imperialistiska ambitionerna blev mot slutet av århundrandet större. I den sista källan framträder en mycket mer fördömande och generaliserande bild av muslimer och deras samhälle. Brisson har en överlägsen ton i sin beskrivning. Han generaliserar muslimers egenskaper som homogent negativa. Han gör jämförelser med väst och kontrasterar samhällena mot varandra, där det dåliga finns i Nordafrika och det goda i väst. Mycket uttrycks i dikotomier. Han har en mer dominerande syn där han ser européer och Västeuropa som överlägset i alla sammanhang.

Det har förekommit mycket debatt kring det betydelsefulla verket av Edward W Saids *Orientalism* från 1978. Forskare i många läger har debatterat huruvida hans slutsatser stämmer. Hans grundläggande tes är att det skapades en diskurs över Orienten med en kultur som var primitiv och med invånare som var lata och tröga. Många anser att han la grunden till den postkoloniala tanketraditionen. Jag har försökt bidra till debatten genom att se om hans teori och diskurs går att applicera på mina källor i Nordafrika. Jag har ställt en av hans kritiker Linda Colley mot hans teori.

Min slutsats är att i de tidiga källorna skrivna av Thomas Pellow och Marcus Berg är det svårt att finna starka belägg för Saids teori. Det finns små ansatser till att distansera sig i *vi* och *de* och upprätta dikotomier. Överlag är bilden dock mer komplex och ambivalent med ett aktörsperspektiv, de har inte en tydlig västeuropeisk hegemonisk diskurs. Vi finner en utsatthet och underdånighet som inte överensstämmer med hans teori. Källorna uttrycker en mer varierad och komplex bild. Det finns kritik mot katolicism såväl som mot islam från dessa protestantiska källor. I stor utsträckning delar jag Colleys kritik att synen i det tidiga 1700-talet på Nordafrika var mer splittrad än Saids teori.

Däremot i den senare källan skriven av fransmannen Pierre- Raymond de Brisson som är skriven efter kriget kan man i mycket större utsträckning applicera Saids teori. Han gör tydliga kategoriseringar av *vi* och *de*. Muslimer framställs med mängder av negativa egenskaper. Europa framställs på alla områden som överlägset. Det finns en tydlig förskjutning av synen på muslimer, islam och det nordafrikanska samhället över tiden. I ett avseende överensstämmer inte Saids framställning. Det är bilden av kvinnan i orienten. I Brissons text är hon snarast avsexualiserad. Vi finner inget av den mystiska promiskuösa kvinna som Said framställer i sin teori. Den latent orientalism som jag analyserar övergår i och med texternas författande i en manifest orientalism och bidrar till att föra diskursen om orienten vidare.

Jag har begränsat mig till tre källor på grund av den korta tidsram jag haft till förfogande. Ett större forskningsprojekt med fler källor över hela tidslinjen vore av stort värde. Sannolikt är det så att diskursen förändras tydligt över tiden och Saids teori stämmer allt bättre in när vi når 1700-talets slut. Jag anser att med en komparativ analys med källor från olika nationer bidragit med ny värdefull forskning. Jag har dessutom gjort min analys över en tidslinje och kan visa resultat som inte framkommit tidigare. I min analys framträder en förändring över tiden som inte uppmärksammats i tidigare forskning. Det har funnits en kritik hos bland annat Linda Colley huruvida Saids orientalism går att applicera på staterna i Nordafrika under 1700-

talet. Min forskning ger nya resultat som är viktiga för diskussionen. Med ett större urval kan dessa sannolikt valideras vilket vore ett intressant framtida forskningsprojekt.

Ett annat intressant forskningsprojekt vore att jämföra berättelser av några av de européer som har blivit ofria i Afrika under 2000-talet med fångenskapsberättelserna från 1700-talet. Det finns bland annat flera svenskar som råkat ut för fångenskap. En av dem är Johan Gustavsson som kommer ge ut en bok om sina upplevelser. Ett liv som han anser inte bara präglades av ensamhet och umbäranden utan även av humor och insikter. Det vore intressant att dra ut tidslinjen.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Berglund Louise & Ney Agneta, *Historiens hantverk. Om historieskrivning, teori och metod, Studentlitteratur*, (Lund 2015).

Baring Evelyn, 1: earl of Cromer, *Modern Egypt*, (London 1908).

Braithwait John, *The history of the revolutions in the empire of Marocco, upon the death of the late emperor Muley Ishmael*, London 1729, s. 362.

Colley Linda. *Captives, Britain, Empire and the world 1600-1850*, (London 2003).

Colley Linda. *Brittain and islam, 1600-1800. Different perspectives on difference*, The Yale review, 88:4, (October 2000).

D'Herbelot Barthélemy, *Bibliothèque Orientale*, band2, (1697, Paris).

Fryksén Gustaf, *I skuggan av global rivalitet och maritim handel. Svenska sjömän i marockansk fångenskap, 1754-1763*. Kandidatuppsats vid historiska institutionen, Lunds universitet, framlagd 6/11 2011. Seminarieledare: Yvonne Werner. Handledare: Joachim Östlund.

Dick Harrison, *Slaveriets historia*, ScandBook, (Falun 2015).

Hedenborg Susanna & Kvarnström Lars. *Det svenska samhället. Bönderna och arbetarnas tid. 1720-2014*, (Lund,2015).

Hedin Christer, *Islams historia. Tro och traditioner genom tiderna*, (2008 Falun).

Holmgren Karna, *Fånge av sin tid, En kulturanalys av Marcus Bergs berättelse om fångenskapen i Marocko från 1757*. Kandidatuppsats vid historiska institutionen, Lunds Universitet, framlagd 2/6 2016. Seminarieledare Eva Helen Ulvros. Handledare: Joachim Östlund.

Klarer Mario, *Piracy and captivity in the Mediterranean 1550-1810*, (Oxon 2019).

Kreuger, Johan Henrik, *Sveriges förhållande till Barbareskstaterna i Afrika*, (Stockholm 1856).

Lamborn Peter. Wilson, *Piraternas Utopi*, (Ungern, 2016).

McKay, *A History of world societies*, (Boston. 2018). S.633.

Matar Nabil, *British Captives from the Mediterranean to the Atlantic, 1563-1760*, (Leiden, 2014).

Said W Edward, *Orientalism*, Ordfront,(Stockholm, 2016).

Shabanirad & Mirandi. *Edward Saida Orientalism and the representation of Oriental woman in George Orwell's Burmese days*. (Schweiz 2015).

Sennerfelt Karin. *En samtidig Världshistoria*, Maria Sjöberg red, (Lund, 2017).

Sjöberg Maria. *Metod. Guide för historiska studier*. Martin Gustavsson & Yvonne Svanström red.(Lund 2018).

Weber Max. *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*, (1905).

Åberg Alf, *Svenska fångar i Nordafrika*, (Bollnäs 1981).

Östlund Joachim, *Saltets Pris, svenska slavar I Nordafrika och handeln I Medelhavet 1650-1770*, Nordic Academic Press, Lund, 2014.

Östlund Joachim. "Dygdens prövning. Europeiska slavberättelser om livet i marockansk ofrihet". *Dygder och Laster*. Cronberg& Stenqvist red.

Internet

www.immi.se/world/beik/islamiska; Hämtad 2020-04-30

www.riksarkivet.se/censur; Hämtad 2020-04-30

Tryckta källor

Berg, Marcus, *Beskrifning öfwer barbariska slafweriet uti kejsardömet Fez och Marocco i korthet författad af Marcus Berg, som tillika med många andra christna det samma utstådt tvenne år och siu dagar, och derifrån blifwit utlöst tillika med åtta stycken andra svenska den 30 augusti 1756*. Tryckt hos Lor.Ludv.Grefing, (Stockholm 1757).

Marcus Berg, *Beskrifning öfver barbariska slafveriet uti kejsaredömet Fez och Marocco*, utgiven av Eric Gamby, Bokgillettsförlag, (Uppsala 1961).

Brisson Pierre-Raymond, *An account of the shipwreck and captivity of Mr De Brisson, with a description of the desarts of Africa, from Senegal to Morocco*. C. Forster, London 1789.

Brisson Pierre- Raumont, *Franske officer herr De Brissons skeppsbrott och fångenskap med de senaste underättelser om Aficas öknar, ifrån Senegal till Marocco jämte dess invånarens lefnadssätt och seder, m. m.* Tryckt hos Joh, Christ. Holmberg, (Stockholm 1790).

Pellow Thomas, *The history of the long captivity and adventures of Thomas Pellow in south barbary*, R. Goadby and W.Owen, Temple-Bar, (London 1740).